

**ADÖLESANLARDA AKRAN ZORBALIĞI VE BENLİK
SAYGISI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Havva AĞIRAĞAÇ

HEMŞİRELİK ANABİLİM DALI
Halk Sağlığı Hemşireliği Programı

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Behice ERCİ

Yüksek Lisans Tezi- 2023

**T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ADÖLESANLARDA AKRAN ZORBALIĞI VE BENLİK SAYGISI
ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Havva AĞIRAĞAÇ

**Hemşirelik Anabilim Dalı
Halk Sağlığı Hemşireliği Programı**

Yüksek Lisans Tezi

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Behice ERCİ**

**MALATYA
2023**

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

ETİK BEYANI

İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak “Prof. Dr. Behice ERCİ” danışmanlığında hazırlayıp sunduğum “Adölesanlarda Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı Yüksek Lisans tezim içinde elde ettiğim verileri, bilgileri, belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tezimde yararlandığım eserlere bilimsel kurallara uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, tezimin özgün olduğunu, tezimin çalışma ve yazımında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığını, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. 28/03/2022

Öğrencinin;
Havva AĞIRAĞAÇ

İmza

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER	4
2.1. Ergenlik Dönemi ve Gelişimi	4
2.2. Akran Zorbalığı Kavramı.....	6
2.2.1. Akran Zorbalığı Türleri ve Nedenleri	8
2.2.2. Zorbalık Statüleri ve Özellikleri	11
2.2.3. Akran Zorbalığı İlişkili Olduğu Değişkenler	14
2.2.4. Akran Zorbalığın Sonuçları	16
2.3. Adölesan Dönemde Arkadaşlık İlişkisi ve Önemi.....	18
2.3.1. Adölesan Akran Zorbalığı ve Gelişimsel Etkileri.....	19
2.4. Akran Zorbalığına Yönelik Tutumlar	20
2.4.1. Akran Zorbalığını Önleme Çalışmaları	21
2.5. Türkiye’de Akran Zorbalığı	24
2.6. Benlik kavramı.....	28
2.6.1. Benlik Saygısı	30
2.6.2. Benlik Saygısı Yüksek Bireylerin Özellikleri	32
2.6.3. Benlik Saygısı Düşük Bireylerin Özellikleri	34
2.7. Ergenlik Döneminin Fiziksel, Psikolojik, Sosyal Gelişiminin Benlik Algısına Etkisi	35
2.8. Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki.....	36
2.9. Zorbalığı Önlemede Hemşirenin Rollerı	37
3. MATERYAL VE METOD.....	41
3.1. Araştırmanın Türü.....	41
3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer Ve Zaman	41
3.3. Araştırmanın Evren Ve Örneklemi	41
3.4. Araştırmaya Dâhil Edilme Kriterleri	41
3.5. Verilerin Toplanması	41

3.6. Veri Toplama Araçları	42
3.6.1. Kişisel Bilgi Formu.....	42
3.6.2. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği.....	42
3.6.3. Akran Zorbalığı Ölçeği	43
3.6.4. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)	43
3.7. Araştırmanın Değişkenleri	44
3.8. Verilerin Değerlendirilmesi	44
3.9. Araştırmanın Etik İlkeleri	44
3.10. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	45
4. BULGULAR.....	46
5. TARTIŞMA	53
6. SONUÇ ve ÖNERİLER	58
KAYNAKLAR	59
EKLER.....	74
EK-1. Özgeçmiş.....	74
EK-2. Kişisel Bilgi Formu	75
EK-3 Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği	77
EK-4. Akran Zorbalığı Ölçeği	79
EK-5. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği.....	80
EK-6. Etik Kurul Kararı.....	81
EK-7. Kurum İzni	82
EK-8. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği Kullanım İzni.....	83
EK-9. Akran Zorbalığı Ölçeği Kullanım İzni	84
EK-10. Rösenberg Benlik Saygısı Ölçeği Kullanım İzni	85

TEŐEKKÖR

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan ve değerli katkılarıyla beni destekleyen tez danışmanım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Behice ERCİ'ye, katkılarını gördüğüm kıymetli hocam Doç. Dr. Ümmühan AKTÖRK'e, zaman ayırarak çalışmaya katılan bireylere, araştırma verilerini toplarken rehberlik eden okul müdürü ve öğretmenlerine sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu zorlu süreçte her saniye yanımda olan bana olan sevgilerini, güvenlerini ve sabırla desteklerini hissettiren, dualarını esirgemeyen sevgili annem Zekiye AĞIRAĞAÇ'a, sevgili ablam Nermin AĞIRAĞAÇ'a sevgili abim Sabri AĞIRAĞAÇ'a ve tez aşamasında manevi desteklerini her an üzerimde hissettiğim sevgili arkadaşlarım; Başak, Medine, Merve, Furkan, Dilan ve diğer tüm arkadaşlarıma, aynı anda tez hazırlayan arkadaşım Hatice'ye çok teşekkür eder, çalışmamın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

ÖZET

Adölesanlarda Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Amaç: Bu araştırma adölesanlarda akran zorbalığı ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır.

Materyal ve Metot: Araştırma ilişkisel tanımlayıcı tiptedir. Araştırmanın evrenini Adıyaman ilinin Gerger ilçesinde farklı sosyoekonomik düzeylerdeki ortaöğretim okullarının 9, 10, 11 ve 12. sınıflarına devam eden öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise, güç analizi ile %95 güven aralığında 0.05 yanılğı düzeyinde 0.25 etki büyüklüğünde %95 evreni temsil gücüyle 394 adölesan belirlenmiştir. Verilerin toplanmasında Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği, Rösenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Akran Zorbalığı Ölçeği kullanılmıştır. Veriler Mart 2022- Haziran 2022 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler SPSS 28 paket programında, frekans, yüzde dağılımı, ortalama, standart sapma, bağımsız gruplarda t testi, pearson korelasyon analizi ve Cronbach's alpha kullanılarak değerlendirilmiştir.

Bulgular: Çalışmaya katılan kişilerin; %29.1'i zorbalığa maruz kalmaktadır. %24.9'u zorbalık uygulamaktadır. Zorbalığa maruz kalan ve kalmayan kişiler arasında Rosenberg benlik saygısı ölçeği puanları bakımından istatistiksel olarak farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). Zorbalık uygulayan ve uygulamayan kişiler arasında Rosenberg benlik saygısı ölçeği puanları bakımından istatistiksel olarak farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). Zorbalığı uygulama ve zorbalığa maruz kalma durumunun benlik saygısı arasında önemli bir ilişki olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Sonuç: Bu çalışmada adölesanların akran zorbalığı ve benlik saygısı puan ortalamaları arasında anlamlı pozitif yönde düşük düzeyde önemli ilişkisi bulunduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Adölesanların arkadaşlarına gerçekleştirdiği zorbalık seviyesinin artmasıyla benlik saygısı düzeyinin arttığı ve akran zorbalığına kurban olma durumunun artması ile benlik saygısının arttığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adölesanlar, Akran Zorbalığı, Benlik Saygısı

ABSTRACT

Examining the Relationship Between Peer Bullying and Self-Esteem in Adolescents

Aim: This research aims to investigate the relationship between peer bullying and self-esteem in adolescents.

Metarial and Method: The research is a descriptive type of study. The universe of the study consisted of 1.,2.,3. And 4. Degree of highschool students different socioeconomic status of Gerger country town of Adıyaman city with. The sample of the study, on the other hand, was determined by power analysis and 394 adolescents with 95% confidence interval, 0.05 error level, 0.25 effect size and 95% population representation power. 'Peer Victimisation Determation Questionary' 'Rosenberg Self Esteem Questionary' and 'Peer Victimisation Questionary' were used for data collection. The data were collected between march 2022 and june 2022. The data obtained from the research were evaluated using the SPSS-28 package program. In this evaluation, frequency, percentage, distribituion, mean, standard deviation, independent groups t test, pearson correlation analysis and cronbach's alpha coefficient were used.

Result: While 29.1 % of the people participating in the research are exposed to bullying, 24.9 % are bullied. There is a statistically significant difference in terms of Rosenberg self-esteem scale scores between people who are bullied and those who are not ($p < 0.05$). There is a statistically significant difference in the scores of the Rosenberg self-esteem scale between the bullying and non-bullying individuals ($p < 0.05$). It has been determined that there is a significant relationship between self-esteem and bullying and being exposed to bullying ($p < 0.05$).

Conclusion: As a result of this study, it was determined that was a low-level significant positive correlation between adolescents' peer bullying and self-esteem score averages ($p < 0.05$). It was found that the level of self-esteem increased with the increase in the level of adolescents' bullying towards their friends. In addition, it was found that self-esteem increased with the increase in victimization of peer bullying.

Keywords: Adolescent, Peer Victimisation, Self Esteem

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

APA	: American Psychology Association
CDC	: Hastalık Kontrol ve Korunma Merkezleri
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo No	Sayfa No
Tablo 4.1. Kişisel Özelliklere İlişkin Dağılımlar	46
Tablo 4.2. Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler	48
Tablo 4.3. Akran Zorbalığı Ölçeği Puanları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	48
Tablo 4.4. Akran Zorbalığı Kurban Belirleme Ölçeği Puanları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	49
Tablo 4.5. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Gruplarına Göre Akran Zorbalığı Ölçeği Puanlarının Farklılıklarının İncelenmesi	50
Tablo 4.6. Zorbalığa Maruz Kalma ve Zorbalık Uygulama Durumlarına Göre Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Farklılıklarının İncelenmesi	50
Tablo 4.7. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Gruplarına Göre Akran Zorbalığı Kurban Belirleme Ölçeği Puanlarının Farklılıklarının İncelenmesi	51

1. GİRİŞ

Gelişim süreci, çok yönlü ve karmaşık bir dönem olmakla beraber kişi, gelişim döneminin etkisini doğduğundan itibaren hayatı boyunca taşır. Bu gelişim dönemlerinde biri olan ergenlik, genellikle kimliğin geliştiği, bireyin kendisini tanıdığı ve akranlarıyla olan ilişkilerinin yeni boyutlar kazandığı dönem olarak tanımlanır (1, 2).

Adölesanın bağımsız birey olarak gelişimini sağlayan en önemli etkenlerden biri olan okul; yalnız literatür bilginin kaynağı değil bununla birlikte toplumsal davranışların denemesi yapıldığı, kişilerin sosyal davranışlara hazırlandığı bir sistemdir. Okul hayatı çocuk ve ergenlerin toplumsal davranışlarında direkt olarak etkiye sahiptir. Pozitif yönde okul yaşamlarının öğrencilerin ruh ve zihin sağlıklarında anlamlı bir etkisi olduğu fikri mevcuttur. (3, 4).

Diğer toplumsal yapılarla kıyaslandığında okullar, öğrencilerin vakitlerini harcadıkları güvenliliği yüksek yerler olarak görülmektedir. Fakat son yıllarda okullarda görülen negatif durumlar okulların güvenlik açısından tehlikede olduğunu göstermektedir ve kurumların önlemler alması zorunlu hale gelmiştir. Bu çerçevede eğitim-öğretim kurumlarında ergenler arasında birçok istenmeyen durumlar yaşanabilmektedir. Yaşanan bu durumlardan biri de zorbalıktır. Ergenler arasındaki bu negatif ilişki şekli geçmişten günümüze kadar devam etmektedir (5). Etkileri yaşam boyu süren zorbalık, dünya genelindeki ergenlerin okullarda sıkça karşılaştığı problemlerden biridir (6).

Akran zorbalığı, çocuk ve ergen sağlığı bakımından; yeni bir terim ya da davranış değil, gün geçtikçe büyümekte olan önemli ve önlenabilir bir halk sağlığı problemidir. Zorbalığın hangi rolünü üstlenirse üstlensinler, çocuklar ve ergenler zorbalık kaynaklı zarar görmektedirler. (7).

Günlük yaşamda hemen hemen herkesin aklında akran zorbalığının ne olduğuna dair bir fikri olsa da bu fikirler farklılık gösterebilmektedir. Kimine göre fiziksel olarak zarar verme, kimine göre kötü söz söyleme, alay etme, kimisine göre ise selam vermeme akran zorbalığı olabileceği düşünülmektedir (8, 9).

Zorbalık davranışı ergenler üzerinde yıkıcı bir etki bırakmaktadır. Çocuğun yaşamını ve okul ortamını tehdit edebilir. Oysaki okullar, gençlerin sosyalleşmesinde kilit bir rol oynamakta, öğrenme ve gelişmenin gerçekleşebileceği güvenli bir ortam sağlanmada önemlidir. Farrell ve arkadaşlarına göre, akıl sağlığı problemleri zorbalığa yol açabilir ve zorbalık kişide travma sonrası stres bozukluğu ya da depresyon gibi

psikolojik sorunlara yol açabilir. Zorbalık mağdurları, zorbalık yapmayan akranlarına göre daha endişeli, güvensiz ve daha az odaklanmış olarak tanımlandı. Kavgacı değildirler, ama tüm bu faktörlerin etkisiyle olumsuz bir benlik algısına sahip olmaya meyillidirler (10, 11).

Adölesanlarda görülen birçok sağlık probleminin, zorbalığın başkalarına zarar vererek ve benlik saygısını azaltarak ergen benlik saygısını olumsuz etkilediği gösterilmiştir. Özgüveni düşük ergenlerin; başarısızlığı bekledikleri, gergin oldukları, çabalamayı azalttıkları, hayattaki önemli şeyleri ihmal ettikleri ve başarısız olduklarında kendilerini yetersiz ve değersiz hissettikleri belirtilmiştir. Çuhadaroğlu ergen benlik saygısının, ergenin yaşamına, ailesine ve sosyal çevresine bağlı olarak azalabileceğini veya artabileceğini söylemektedir. Bununla birlikte ailesi ve akran grubu tarafından desteklenen ergenler, daha az fiziksel semptom, daha az depresyon ve kaygı, daha yüksek benlik saygısı ve daha güçlü bağışıklık gibi birçok olumlu özelliğe sahiptir (12).

Son yıllarda, artan akran zorbalığının olumsuz psikolojik etkilerinin yüz milyonlarca çocuk ve ergen için yetişkinliğe kadar sürebileceğini göstermiştir. Her üç çocuktan biri akran zorbalığına uğruyor, ergen ve çocukların %15'nin 6 aydan uzun süren "kronik" zorbalığa uğradığı görülmektedir. Akran zorbalığı, uzun sürmesi ve toplumda sık görülmesinden dolayı oluşturduğu olumsuz etkileri nedeniyle Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından evrensel bir sağlık sorunu olarak kabul edilmiştir (9, 13)

Zorbalık, tüm dünyada küresel bir salgındır ancak yaygınlığı; kültüre, coğrafyaya ve öğrencilerin yaşları ile bağlantılı olarak değişiklik göstermektedir. UNESCO'nun yayınlamış olduğu istatistiklere göre dünya çapındaki ergenlerin üçte biri zorbalığa maruz kalmakta; bu oran en düşük Tacikistan'da %7, en yüksek Samoa'da %74 ile geniş bir skalada gözlenmektedir. Ulusal Eğitim İstatistikleri Merkezi tarafından yapılmış olan ABD Ulusal Suç Mağduriyet Anketi'ne göre her beş öğrenciden birinin (%20.2) zorbalığa maruz kaldığı gösterilmiştir. Türkiye'de yapılan araştırmalarda, öğrencilerin %6'sının hayatlarında en az bir kez zorbalığa uğradığını ve bu öğrencilerin %35'inin ise uğradığı zorbalığın sürekli olduğu tespit edilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre zorbalık olayı karşısında ergen mağdur oranları %2-32, zorba olma oranları %1-36 arasında değişmektedir (7, 14).

Hastalıkları Kontrol ve Önleme Merkezlerinden (CDC) alınan bir rapor, ergenlerin %20'sinin akran zorbalığına (fiziksel, ilişkisel, sözel) ve %16'sının ise siber zorbalığa maruz kaldığını gösteriyor. Aynı raporda erkek öğrencilerin %15.4'ünün, kızların ise %24'ünün zorbalık yaşadığı belirtilmiştir (6). Zorbalık davranış biçimi, en sık görülenden

en az gör l ne doğru sırasıyla ortaokullar (%28), liseler (%16), karma okullar (%12) ve ilkokullardır (%9). Dünya genelinde 13-15 yaşındaki her üç öğrenciden birinin fiziksel kavgaya karıştığı ve çocukların yarısının okul içinde ve dışında akran zorbalığına uğradığı bildirilmektedir (15).

Dünyada okullarda giderek yaygınlaşan önemli bir sorun olan zorbalığın önlenmesi için çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Okullarda zorbalığın  nlenmesine dair Dünya Sağlık  rg t  tarafından yayınlanan raporda, zorbalığı davranışını önlemek için üç temel adım atmaktadır. Çocuklara güvenli davranışları öğretmek, yaşam becerilerini geliştirmek, değişen sosyal ve kültürel normlara karşı mücadele etmek ve eşit ilişkileri teşvik etmekle ilgilidir. Türkiye’de zorbalığı  nlenmesine yönelik ağırlıklı olarak okul temelli araştırmalara odaklanmıştır ve son senelerde siber zorbalık hakkında çalışmaların sayısı artmıştır (15, 16).

Bu araştırma adölesanlarda akran zorbalığı ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Ergenlik Dönemi ve Gelişimi

İnsanlar doğdukları andan itibaren pek çok gelişim döneminden geçmektedirler. Bu dönemleri sıralamak gerekirse bebeklik, çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi temel alanlara ayrılarak isimlendirebiliriz. Bu dönemlerden geçiş sırası her insanda aynıdır fakat bu dönemleri geçirdikleri yaşlar birbirlerinden farklıdır. Bu gelişim aşamalarından diğerlerine kıyasla belki de en kritik dönemlerinden belirgin olarak ortaya çıkan ergenlik dönemidir (17, 18). Parman, ergenlik dönemini hüznün dönemi olarak isimlendirmiştir (19).

Amerikan Psikiyatri Derneği (APA) tarafından yayımlanan sözlük tanımına göre ergenlik, kesin yaş aralığı herkes için değişim gösteren, fakat 10-19 yaşları arasında olduğuna inanılan fiziksel, cinsel, sosyal ve zihinsel alanlarda olmak üzere çok boyutlu gelişim dönemi olarak tanımlamaktadır (20).

Türk Dil Kurumuna göre ergenlik; “çocukluk çağından yetişkinlik çağına geçen, üreme organların fizyolojik gelişmesiyle başlayan, cinsiyet karakterlerin kazanıldığı dönemdir”. (21).

UNESCO’ya göre ise ergenlik; henüz yetişkinliğe ulaşmamış, yetişkinlik sorumluluklarından uzak, geçimini sağlamak için çalışmasına gerek kalmayan gençlik çağına ergenlik dönemi denir. Bu tanım kapsamında UNESCO, gençlik çağını 15-25 yaş arası kabul eder. Birleşmiş Milletler örgütüne göre ergenlik çağı 12-25 yaş arasında değerlendirilmiştir (21).

Dünya Sağlık Örgütü ise; 10-19 yaş grubunu ergenlik dönemi, 15-24 yaş grubunu gençlik dönemi, 10-24 yaş arasını genç insan olarak üç ayrı grupta ele almıştır. 2018’ de yayımlanan raporun sonucuna göre; dünya çapında 10-19 yaş arası 1.2 milyar adölesanın yaşadığı belirtilmektedir. Ergenlerin oranı; gelişmemiş ve orta gelirli ülkelerde toplam nüfusun dörtte birini oluştururken, gelişmiş yüksek gelirli ülkelerde ise bu oran yaklaşık %12 civarındadır (21).

İnsan yaşamındaki gelişim dönemlerinden biri Ergenlik dönemi, büyüme ve gelişmenin hızlı olduğu çocukluk döneminin son bulması ile başlayan ve yetişkinliğe varıncaya kadar süren, kişinin fizyolojik ve psikolojik değişimler yaşadığı bir gelişim süreci olarak kabul edilebilir (22, 23). Ergenlik dönemini diğer dönemlerden ayıran en

önemli özellik, geçirilen fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal yönden pek çok değişimlerin aynı zaman içerisindeki karmaşıklığıdır (2, 24). Ergenlik döneminde birey, yaşamış olduğu çocukluk dönemi ile yaşayacağı erişkinlik dönemi arasında kaldığı özel bir dönem olarak nitelik taşımaktadır (25).

Ergenlik kavramı ile ilgili pek çok açıklama ve ifade olsa da en basit tanımıyla ergenlik; bireydeki fizyolojik ve ruhsal süreçlerdeki değişimlerin görülmesiyle beraber tutum ve davranışların olgunlaşmasıyla yetişkinliğe geçiştir.

Ergenlikteki Gelişimsel Özellikler: Ergenlik dönemine geçiş ile birlikte bireyde meydana gelen fiziksel, cinsel, psikososyal, duygusal ve bilişsel olarak çeşitli değişimler söz konusudur.

Ergenlikte Fiziksel Gelişim: Fiziksel gelişimde büyük değişimler ergenlik döneminde yaşanır. Ergenlik döneminde görülen fiziksel büyüme ve olgunlaşma bu dönemdeki temel gelişimlerin başında yer almaktadır (26). Ergenlikte pubertal büyüme, kilo alımı, vücut yapısındaki değişiklikler ve cinsel olgunluğa ulaşma belirgin gelişimsel özelliklerdir (27). Cinsiyet hormonlarının etkisi altında vücut hızla gelişir, kemik ve kas yapılarının büyümesini hızlandırır. Bu süreç kızlarda erken olgunlaşma, adet kanamalarının başlaması erkeklerde ise vücut yapısındaki değişiklikler ile kendisini göstermektedir. Ancak tüm bu değişikliklerin başlangıcı ve sonu her birey için farklılık gösterebilir. Kızlarda daha yuvarlak bir vücut çizgisi görmeye başlar, erkeklerde ise cinsel gelişim, kasık kıllarının büyümesi, cinsel organın büyümesi, penisin gelişmesi ve artan kas dokusu görülür. Ergenlik döneminde kas sistemindeki bu tür hızlı değişiklikler, koordinasyon güçlüklerinin yaşanmasına neden olur. Ergenliğin sonlarına doğru vücut şekli yetişkin seviyesine yaklaşır (26, 28).

Ergenlikte Bilişsel Gelişim: Bilişsel gelişim, bireylerin yaşamları boyunca çevrelerini algılamalarını, anlamalarını, öğrenmelerini ve çevreleriyle etkileşim kurmalarını sağlayan zihinsel faaliyetlerdeki gelişim olarak tanımlanmaktadır. Bilişsel gelişim alanında önemli çalışmalar yapmış olan Piaget, kuramında ergenlerde bilişsel gelişimi ayrıntılı olarak yorumlamıştır. Piaget insanların 11-12 yaşlarında soyut işlemler aşamasını yaşadıklarını belirtmektedir. Piaget, soyut işlemler döneminde ergenlerin çevreye uyum sağlama yeteneği oluşturduğu, olasılıkları sorgulama, hipotezler oluşturma, sistematik düşünme, soyut düşünme kapasiteleri (sevgi, ölüm, estetik değerler vb.) daha iyi anlama becerilerini geliştirdiğine ve çeşitli konulara ilgi gösterdiklerini belirtmiştir. Ayrıca bu dönemdeki ergenler için beğenilmek, ilgilenilmek ve kabul edilmek önemlidir (26).

Ergenlikte Duygusal Gelişim: Ergenlerin duygu dünyasında dikkatimizi çeken birçok çelişki vardır. Bunlar, ani kararlar, ani neşe, ani üzüntü, öfke, sanrılar ve dürtüsel davranışlarda bulunma gibi duyguları gösterebilirler. Ergenlikle birlikte duygusal tepkilerde yoğun bir artış olmaktadır. Ancak bu artışla birlikte bazı duygusal karmaşa ortaya çıkmaktadır. Bu karmaşalar ergenin gelecek kaygılarını, aile ve akran tutumlarındaki olumsuzlukları temel almaktadır. Ergenlikle ortaya çıkan duyguların fark edilmesinde, bilişsel yapıdaki işlevler sosyal ilişki artışı ve karşı cinsle olan iletişim artışı da bu dönemde duygusal gelişime önemli etkilerde bulunmaktadır. Zekâ düzeyi, okul başarısı, sağlık durumu, cinsiyet, yaş grubu, aile tutumları, bireysel farklılıklar, toplumsal kabul ve eğitimin sürekliliği ergenlik dönemi duygusal gelişimlerini etkileyen faktörler olarak sıralanabilir (29).

Ergenlikte Psikososyal Gelişim: Erikson'a göre ergenlik dönemini bir kimlik gelişimi dönemi olarak görmektedir. Ergenlerin temel gelişimsel fonksiyonlarından biri sosyal kimliklerinin oluşumudur. Erikson Psikososyal gelişim kuramında, ergenlerin bir kimlik gelişimi ve rol karmaşası dönemi içinde olduklarını ve bu dönemde ergenlerin, hızlı yaşanan fizyolojik değişikliklerin yanı sıra gelecekteki eğitimi, meslek seçimi ve kim oldukları konusunda bu döneme özgü çatışmalar yaşadığını belirtmektedir. Tüm bu durumlar ergenlerin kimlik arayışında olduğunu göstermektedir (26). Araştırmanın sonraki bölümlerinde ergenlik dönemindeki psikososyal gelişimin önemli bir boyutunu oluşturan kimlik algısına etkisi ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Akran ilişkileri, bir ergenin sosyal kimliğinin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ergenler sosyal davranışlarını ve genel görünüşlerini akranlarından öğrenirler. Akranlarının onayı ile ergenler yeni rollere ve davranışlara uyum sağlarken kendilerini güvende hissederler. Ergenler için dış görünüşleri de çok önemlidir. Çirkin görünen lekeler ve kötü saçlar ergenleri umutsuzluğa sürüklemek için yeterlidir. Bu bağlamda ergenler kendi yaş gruplarına uygun aksesuarları, saç stillerini ve giyim tarzlarını benimsemektedir (26).

2.2. Akran Zorbalığı Kavramı

Akran zorbalığı ve saldırganlık, çoğu zaman birlikte ve yakından ilişkili görülse de aslında birbirlerinden oldukça farklı kavramlardır. Saldırganlık bireye zarar veren davranışların dışı vurulma eğilimidir. Zorbalık saldırganlık bir biçimidir. Zorbalığı saldırganlıktan ayıran üç temel özellik vardır. Kasıtlılık, sebat ve güç eşitsizliğidir. Diğer

saldırganlık çeşidi olan şiddet ise, bir kişinin başka bir kişiye karşı kasıtlı olarak fiziksel şiddet uyguladığı her türlü davranış ve tutumdur (30).

Akran zorbalığı günümüzde ağırlıklı olarak çocuklar ve ergenlik çağındaki kişilerde özellikle okul ortamlarında sıklıkla ortaya çıkan, sözel, fiziksel ve psikolojik travmalara neden olan önemli bir problemdir (31). Son 25-30 yıldır dünyada ve ülkemizde çokça tartışılan bir konu olup üzerinde durulması ve çözüme kavuşturulması gerekmektedir.

Akran zorbalığına tanım olarak baktığımızda Türk Dil Kurumu'na göre zorbalık; 'zorbaca davranışta bulunma, müstebitlik' olarak tanımlanmıştır. Amerikan Psikoloji Derneği tarafından zorbalık; bir kişinin, diğerini yaralanmasına veya rahatsız etmesine neden olan kasıtlı ve tekrarlanan şekildeki saldırgan davranışlar olarak tanımlanmıştır (32).

Dünya literatüründe zorbalık kavramı ile ilgili ilk bilimsel araştırmalar 1970'li yıllarda Norveçli psikolog Dan Olweus tarafından yapılmıştır. Olweus, zorbalığı tanımlamak için "mob" kelimesinden türetilen "mobbing" terimini kullanan ilk kişiydi, ancak zamanla zorbalık teriminin tam anlamıyla anlamını karşılamadığını hissederek "bullying" terimini kullanmaya başlamış ve bu terim Türkçe'ye "akran zorbalığı" olarak çevrilmiştir (33, 34). Olweus'un 1993 yılındaki tanımına göre zorbalık; bir ya da daha fazla öğrencinin diğer öğrencilere isteyerek zarar verme veya onlara müdahale etme niyetiyle sürekli olarak olumsuz tutum ve davranışlarda bulunması şeklinde tanımlanmaktadır (35).

Türkiye'de konuyla alakalı tanım yapmış olan Pişkin'e göre akran zorbalığı; zorba tarafından kurban konumundaki kişiye kasıtlı olarak fiziksel veya psikolojik zarar vermesidir (36).

Olweus'a göre bir eylemin zorbalık sayılabilmesi için gerçekleştirilen davranışın bilinçli olarak zarar verme amacıyla işlenmesi, belirli bir süre boyunca süreklilik arz etmesi, zorba ve mağdur arasında eşit olmayan güç dengesizliği yaratan bir durum olması gerektiğine dikkat çekmiştir (35).

Bununla birlikte yapılan zorbalık tanımlarına bakıldığında ise Olweus tarafından ortaya atıldığı için uluslararası araştırmalarda en yaygın kullanılan güncelliğini koruyan mevcut tanım Dan Olweus'un tanımıdır. Sonrasında, farklı araştırmacılarında Olweus'un tanımını geliştirdiklerini söyleyebiliriz.

2.2.1. Akran Zorbalığı Türleri ve Nedenleri

Zorbalık eğilimi hayatın her alanında özellikle ergenlikte çeşitli şekillerde gerçekleşebilir. Bu nedenle literatürde de birçok farklı sınıflandırma mevcuttur. Araştırmacılar zorbalığı, doğrudan ve dolaylı olarak iki ana gruba davranış olarak fiziksel, sözel, sözel olmayan alt gruplara sınıflamaktadırlar. Doğrudan zorbalık; kişiye açıkça yöneltilen, kişisel temastaki fiziksel, sözel davranış biçimlerini kapsar. Dolaylı zorbalık ise iki tarafın yüz yüze gelmediği anlaşmazlığa düştüğü sosyal zorbalıktır (33). Bu şekilde doğrudan ve dolaylı zorbalığı birbirinden ayırarak fiziksel zorbalığın ve sözel zorbalığın da doğrudan zorbalık olduğunu görebiliriz (37).

Fiziksel zorbalık: karşıdaki bireye doğrudan itme, yumruklama ve tekmeleme gibi, kişisel eşyalara zarar veren davranışları uygulamaktır.

Sözel zorbalık: sarf edilen sözler aracılığıyla karşıdakine lakap takma, hakaret içeren konuşmalar korkutma, tehdit etme şeklinde gerçekleşir. Fiziksel ve sözel zorbalık ileri yaş gruplarında daha yaygındır. 5-6 yaşlarındaki çocukların, arkadaş edinme ve küçük yaş çocuk gruplarına dahil olma olasılıkları daha yüksektir. Daha az yalnız ve daha sosyal çocuklar olarak kabul edilirler. Sınıf düzeyi yükseldikçe sözlü zorbalığın arttığı belirtilmektedir (7).

İlişkisel/Duygusal Dolaylı zorbalık: davranışları içine kendine yer edinen; akranı sosyal olarak izole etme, arkadaşları hakkında dedikodu yaymak, saygısız hareketler yapmak, onları gruplardan atma, akranlarla ilgili olarak sosyal ortamları kışkırtma ile ilişkilendirilebilen davranışları içeren anlaşılması ve tespit edilmesi en zor olanıdır (7).

Araştırmalar incelendiğinde ilerleyen yıllar içerisinde, teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte son yıllarda internet kullanımının yaygınlaşmasıyla zorbalık da elektronik ortama kaymıştır. Böylece internet veya cep telefonları aracılığıyla gerçekleşen yeni bir zorbalık biçimi olan siber zorbalığın başlangıcıdır. Pek çok çocuk, özellikle ergenler siber zorbalık adı verilen yeni bir olguya karşı maruz kalmaktadır (7).

İlgili alan yazı çalışmaları karşılaştırıldığında, siber zorbalığın diğer zorbalık biçimleri gibi yaygın bir sorun haline geldiği, giderek yaygın olduğu ve çocuklar ve ergenler için tehlikeli farklı boyutlarda olduğunu göstermektedir (38). Yapılmış çalışmalar incelendiğinde öğrenciler arasında en yaygın olarak ilk sıralarda yaşanan zorbalık biçimlerinin fiziksel ve sözel zorbalık olduğu, diğer zorbalık biçimlerinin ise değişen oranlarda yaşandığı sonucuna ulaştığı söylenebilir (39, 40). Tüm bu tanım ve sınıflamalara baktığımızda görüldüğü üzere ergenlerin zorbalık davranışları farklı

şekillerde öne çıkılmıştır (21). Literatürde farklı zorbalık türleri tanımlanmıştır, ancak genel olarak Olweus'un yapmış olduğu sınıflandırması daha yaygın olarak kullanılmaktadır (5).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde zorbalığın nedenlerinin çok çeşitli ve karmaşık olabileceği gösterilmektedir. Bu çalışmada akran zorbalığının sebeplerine ilişkin yapılmış başlıca araştırmalar; çocuk, aile ve okul ile ilgili en dikkat çekici nedenler arasında ele alınmaktadır (41).

Çocuk ile İlgili Nedenler: Akran zorbalığıyla ilgili bazı araştırmalardan elde edilen bilgilere göre, zorbaca davranışlar uygulayan çocuk ya da ergenin kendi akranlarıyla uyumlu, sağlıklı bir iletişim kurabilme ve bu iletişimi devam ettirebilmesi için gerekli olan bir takım temel sosyal becerilerinden eksik oldukları sonucuna ulaşılmıştır (42).

Akran zorbalığında bireyin kendisiyle ilgili nedenler açısından kalıtsal nedenler, bedensel nedenler ve ruhsal nedenler olarak da ele almak mümkündür. Kalıtsal nedenler, ergenin davranışlarının üzerinde şekillendiği genel kabulü üzerinden değerlendirilebilir (43, 44).

Diğer taraftan sadece kalıtsal nedenler herhangi bir öğrencinin kurban ya da zorba olması için yeterli bir ölçüt değildir. Genetik olarak saldırganlık dürtüsü yüksek olan öğrenciler, baskı yapan ailelerde ve sosyal olmayan arkadaş gruplarıyla birlikte zorbaca davranışlar gösterebilirler. Genetik olarak daha kibar ve itaatkâr olan öğrenciler ise aşırı korumacı anne figürleriyle birlikte kurban olma eğilimi sergileyebilirler (41). Yapılan başka bir çalışmada ise saldırgan davranışların erkeklerde kızlardan daha yaygın olduğu ve artan saldırganlıkla bağlantılı aşırı Y kromozomu ve testesteron seviyeleri ile zorbalık yapan çocukların genetiğinde cinsiyetin vurgulandığı ve saldırganlık tutum artışı ile bir ilişkisi olduğu bulunmuştur (45).

Bedensel nedenler; çok kısa, çok zayıf, çok kilolu, gibi özellikler etrafında toplanmaktadır. Araştırma bulgularına göre çocuklar, en sık fiziksel zorbalığa maruz kalma nedenleri arasında fiziksel görünüşleri olduğunu düşünmektedirler (41). Bazı ergenler ise zorba davranışın doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu kendileri için düşünebilmektedirler. Ergen, zorbalık yaptığı sürece sert olduğunu güç kazanacağını, akranları arasında gösteri yapmayı istediklerinden dolayı, popüler olacağını düşünüp saldırgan davranışı sergilemeleri beklenebileceği gibi, arkadaşları tarafından zorbalığa maruz kaldıkları zaman mutsuz olacağını düşünerek kimseye zorba davranışlar

gerçekleştirmemesi gerektiği hususunda eylemlerini tahmin edebilip planlayabilmektedir (40).

Aile ile İlgili Nedenler: Çocukların zorba ya da kurban olmasını etkileyen nedenler arasında bireysel faktörlerin yanı sıra ebeveyn tutumları ve aile ortamı zorbalığın belirleyicisi olmasında büyük etkindir. Aile, çocukların yetiştirilme biçimleri, kendi içinde kuralları bulunan ve çevre ile sürekli temas halinde olan bir ebeveynlik sistemdir. Aile içinde çocuk; aile ilişkilerinde, aile üyelerine karşı nasıl davranılacağı ve sosyal çevreleriyle ilişkilerini nasıl kuracağı ve sürdürüleceği hususunda gerekli becerileri kazanır. Bu bilgiyi toplama durumunda hem aile içerisinde anne ve babanın sergilediği davranışlar hem de aile içerisinde devam eden ilişkilerin hepsi çocuğa rol model olmaktadır (46).

Bireylerin sahip oldukları duygu, düşünce ve davranış kalıpları öncelikli olarak aile sistemi içerisinde öğrenilmektedir. Aileyi bir organizma olarak ele alan bu sistem temel fiziksel ihtiyaçların, duygusal, bilişsel gelişimin, ruhsal ve sosyal ihtiyaç fonksiyonlarının karşılanabildiği alandır. Bu organizmada bir denge hali söz konusu olan fiziksel düzeyde aynı yaşam alanını paylaşarak barınma ihtiyacını karşılamamanın ötesinde aile, dünyanın güvenli, yaşanılabilir bir yer olarak algılanmasını sağlar (47).

Araştırmalarına göre Özyürek, Gümüş ve Özbatak zorbalık için en yaygın risk faktörlerinin başında; Ailevi faktörler arasında boşanmış, parçalanmış ailelerden gelen çocukları da kapsadığını belirtmişlerdir. Aile işlevselliği kapsamında ebeveynlerin birlikte ya da ayrı olmasının, bir ailede babanın olmaması, anlamlı farklılıklar yarattığını görmüşlerdir. Ayrılmış ebeveynleri olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha fazla ailevi problem yaşadıkları ve zorbaca davranmaya meyilli olduklarını ifade etmişlerdir (48). Bundan dolayı zorbaların hüsrانlarını ve öfkelerini başkalarından çıkardığını belirtirler (49).

Okul ile İlgili Nedenler: Zorbaca davranışların ortaya çıkmasında ailenin çocuklarına yeterince ilgi ve alaka göstermemesinin yanı sıra özellikle ergen yaşlardaki çocukların yaşamlarının neredeyse en kritik dönemlerini yaşadığı okul ortamında da yeterli düzeyde denetimin olmaması, sorunun yaygınlaşması için ortam sağlamaktadır. Sınıf ortamında öğretmenlerin zorbaca davranışları görmezden gelinip önemsenmemesi, gerekli rehberliğin yapılmaması veya öğrencilere karşı yeterli düzeyde özen gösterilmemesi, zorbaca davranışları yapan kişilerin cesaretini arttıracaktır. Öğretmenlerin bu tür davranışları öğrencilerin kendi aralarındaki bir problem durumu gibi görmesi zorbalığı pekiştirici etmenler olarak bu davranışları sergileyen kişi ya da

grubu cesaretlendirirken, bu davranışlar karşısında mağdur olan öğrenciler yani kurbanların korkularının daha çok artmasına neden olacaktır (50).

Okullarda kendilerini yeterli derecede gerçekleştiremeyen yani doyum sağlamayan öğrencinin zorbaca davranma eğilimin artacağı düşünülebilir. Hilooğlu'na göre ergen yaşlardaki çocukların zorbaca davranışlar sergilemelerinde arkadaşları ve akran gruplarının ciddi bir etkiye sebep olduğu bildirilmiştir. Dolayısıyla bu durumun ergenlerin kendi yaşlılarıyla ilişkilerinin boyutunun kurban veya zorba olmalarında önemli bir etkiye sahip olduğu belirtilebilir. Özellikle mağdur yani kurban öğrencilerin arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde yeterince doyum sağlayamamalarına rağmen, yalnızca grup içerisine dahil olabilmek veya o grubun saldırılarından korunabilmek için zorbaca davranışlara karşı göz yumduğu düşünülmektedir (51).

Okul yönetimi ve öğretmenler akran zorbalığı karşısında okul ortamını düzenlemek gibi herhangi bir önlem almazsa ve okul değiştirme gibi bazı faktörlerde dikkate alınmadığında zorbaca davranışların artarak okul içerisinde başarıya ulaşması bu davranışların yinelenme olasılığını oldukça yükseltir. Bu zorbaca davranışları izleyen seyirci konumundaki öğrenciler ise bir sonraki saldırının kendilerine yapılabileceğini tahmin ederek, zorbaca davranışlara maruz kalacakları günü beklemeye başlarlar. Diğer yandan çevrelerindeki zorbaca davranışlara karşı sessiz duran öğrenciler kendilerini suçlu hissetmektedirler. Bu nedenle zorbaca davranışlara göz yumulan okul ortamlarında öğrenciler kurban ya da zorba olmaya itilmektedirler (52).

Bu bağlamda yapılan çalışmalar genel olarak incelendiğinde, bu üç temel nedeninde dramatik sonuçları olduğu unutulmamalıdır.

2.2.2. Zorbalık Statüleri ve Özellikleri

Çocuklar zorbalığa akran grupları arasında çeşitli rol ve işlevlerde dahil olabilmektedir (53). Bu konuyla ilgili en köklü çalışmaları yapan Olweus'un araştırmalarında ulaştığı bilgiler neticesinde dört farklı gruptan/boyuttan söz edilmektedir. Zorbalık sisteminin parçaları olan; zorbalık yapan öğrenciler, zorbalığa uğrayan öğrenciler, hem zorbalık yapan hem de aynı zamanda mağdur olan öğrenciler ve yaşanan zorbalığa karışmayan ve seyirci (izleyici) kalan öğrenciler şeklinde zorbalık statülerine ayrılmaktadır (54).

Zorba Öğrencilerin Özellikleri: Zorba, kendisinden daha güçsüz bir akran grubuna her zaman ve tekrar edilen bir şekilde, üstünlük kurmak isteyen çeşitli yönlerde fiziksel ve psikolojik saldırganlık gösteren zorbaca davranışı ortaya koyan çocuk ya da

ergen olarak tanımlanmaktadır (35, 55, 56). Zorbaların, yalnızca akranlarına karşı değil, aynı zamanda ebeveynlerine, öğretmenlerine ve yetişkinlere karşı da agresif davrandıkları ifade edilmektedir. Bununla birlikte araştırma sonuçlarına bakıldığında, zorbaların daha fazla dayanıklılığa, daha fazla enerjiye ve dolayısıyla daha yüksek özgüvene sahip olduğu görülmektedir. Bu özellikleri taşıyan çocuklar saldırganca davranışlar sergilemekte, diğer çocuklarla kavga ve anlaşmazlıklarda memnun görünmektedirler (57). Akran zorbalığı yapan çocukların bireysel özellikleri; yaş, kilo, boy ve güç açısından kurbanlara kıyasla üstündürler. Fiziksel olarak kendilerinden daha zayıf kurbanları seçme eğilimindedirler. Empati becerisi ve öfke yönetimi zayıftır (58, 59).

Genel olarak okul başarıları düşüktür. Zorba çocukların mağdurlara oranla arkadaş çevresi daha geniştir. Zorbaların psikiyatrik belirtilerine bakıldığında, zorbalığa uğramayan ya da zorbalığı uygulamayanlara oranla davranışsal ve duygusal sıkıntılarının daha çok olduğu görülmüştür (60).

Zorba olarak nitelendirdiğimiz ergenlerde, aile özellikleri ve zorbalıkla arasında bir ilişki olduğunun belirlendiği gösterilmiş olup; aile ortamındaki eşler arasında bazı olumsuz, tutarsız davranışların olmasından, ebeveynler arasındaki çatışmadan, anne ve babanın çocuk yetiştirmedeki durumlarından, ailenin çocuğa karşı cezalandırıcı ve katı olması çocukta aileden gördüğü bu tutumu duygularına saldırganca davranışlarla yansıtmasında çok önemli bir rol oynar. Aile içinde güvenli bağlanmayan çocuklarda, zorba rolünde görülmesi; diğer gruptaki öğrencilere göre daha çok etkilediği belirtilmektedir (61). Çevresel özellikleri, sosyoekonomik bakımdan kötü olan bu çocukların yaşadıkları çevrelerde genellikle zorbalığa temel oluşturan bir yapıları vardır (62).

Kurban öğrencilerin özellikleri: Zorba öğrenciler tarafından fiziksel ve psikolojik olumsuz davranışlara uzun süre boyunca düzenli olacak şekilde maruz kalan kişiye kurban denilmektedir. Çalışma sonuçlarına göre mağdur bireysel özellikleri genelde zayıf, çekingen, kendilerine olan güveni düşük, savunmasız, edilgen, aktif olmayan kişilik özelliklerine sahiptir. Aksine bazen hiperaktif, sinirli, uyumsuz ve kıskırtıcı da olabilir (63). Diğer yaşlılarıyla karşılaştırıldığında; fiziksel olarak güçsüz olan bireyler zorbalığın hedefi olmuştur, Akranlarına göre fazla kilolu olma, gözlük takma akranlarından farklı bir gelişim hızları ve engelli olma gibi fiziksel etkenlerin yanı sıra psikolojik etkenler de bireylerin zorbalığa maruz kalmalarını artıran nedenler olabilmektedir (64).

Aile özellikleri açısından değerlendirildiğinde mağdur çocukların aileleri genellikle aşırı korumacı yapısı nedeniyle çocuk çoğu zaman kendisini çevresine karşı nasıl koruyacağını öğrenememesiyle birlikte itaatkar olabilmektedir (9).

Zorba-Kurban Öğrencilerin Özellikleri: Akran zorbalığının diğer bir kolu da zorba –kurbanlardır (65). Zorba Kurbanların ortak özelliklerine bakıldığında; zorba yada kurban durumundaki bireyin, ne zaman hangi durumlarda zorbalık ve mağduriyet davranışlarını sergileyecekleri belli değildir. Yalnız olup içe dönüktürler. Davranış ve dikkat sorunlarına ilaveten eğitim hayatındaki ilişkileri zayıftır. Genellikle arkadaş ilişkilerinde problemler görülür ve zorbalığa maruz kaldıklarından benlik saygıları olumsuz etkilenir. Böylelikle zorbalık davranışlarını başlatmada bir miktar artış yaşanabilir (30). Ayrıca zorba/mağdur olan bireylerde kaygı ve depresyon gibi sorunlar de görülebilmektedir. Sonuç olarak, bu özellikteki çocuklarda stres artarak devam etmektedir. (66).

Belirli koşullar altında akranlarına zorbaca eylemlerde bulunan ve aynı zamanda başka kişilerden gelen zorbaca eylemlerine mahsur kalan çocuklar zorba ve mağdur olarak tanımlanıp ve bu çocukların zorbalardan ve kurbanlardan farklı özellikler sergiledikleri anlaşılmaktadır (67). Olweus'un araştırmasına göre ise zorba/kurban olan çocuklar, kurbanlara kıyasla daha tahrik edici ve agresif bir tutum içinde olmaya yatkındırlardır. Bu tür öğrenciler kendileri dışında güçlü olanların zorbalıklarına maruz kalırken, kendilerinden güçsüz ve zayıf gördükleri öğrencilere karşı zorbalık uygulamaktadırlar. Hem zorba hem de kurban olan bu grup çoğu zaman arkadaşlarını tahrik edici ve kışkırtma eğiliminde oldukları için saldırganca tutumlara fazlaca maruz kalabilmektedirler. Zorbalığa maruz kalınca da kendilerini savunabilmek için zorbaca yada agresif bir davranış içerisine girebilirler (65).

Seyirci Öğrencilerin Özellikleri: Seyirci konumundaki öğrenciler zorba veya mağdurun konumunda olmayıp zorbalık süresi boyunca doğrudan herhangi bir müdahaleye maruz kalmazlar. Zorbalık döngüsünde dışarıda kalıp hem zorbalık yapan hem de kurbanların yaşadığı olumsuz deneyimlerini gözlemleyen ancak her iki grubu da desteklemeyenlerdir. Zorbalık davranışının sergilendiği anda zorbalık davranışına doğrudan karışmasa da o ortamda yer almaktadır. İzleyiciler, zorbaca davranışlarda bulunmazlar ancak bu zorbalık davranışının önemli bir parçasıdır (65). Zorbalar güç, yüksek statü ve görünürlük için bir grup seyirciye ihtiyaç duymaktadır (68).

İzleyiciler bir zorbalık olayıyla karşılaştıklarında, tezahürat yapma ve gülme gibi eylemlerle zorbaya karşı destekleyici tavırlar gösterebilir. Ancak zorbalık konusunda

farkındalık yaratarak ve kendilerini zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yerine koyarak zorbalığı önlemek de dahil olmak üzere farklı rollerde bulunabilirler. Bu durumda seyircilere de dikkat edilmesi gereken görevler düşmektedir. Çünkü izleyiciler sorunun bir parçası olabileceği gibi çözümünde bir parçası olabilirler (69).

Bir diğer yandan akran zorbalığı statüleri arasında ‘İzleyiciler’ üzerinde en az çalışılan gruptur. Ancak bu grup da akran zorbalığı karşısında diğer gruplarla aynı psikolojik etkilere maruz kaldığı gerçek bir durumdur. Bu konuya yönelik çalışmaların artırılmasında hedefler koymak önem taşımaktadır.

2.2.3. Akran Zorbalığı İlişkili Olduğu Değişkenler

Zorbalık ve yaş: Zorbalık ile yaş arasındaki ilişkinin belirlenmesinde etkili değişkenlerden biride yaştır (70, 71). Bireylerin zorba veya kurban olma durumunda yaş çok önemli bir faktördür. Genellikle erken yaşlardan itibaren doğrudan zorbalık (fiziksel veya sözlü) ve daha sık meydana gelme eğilimindedir. Zorbalık, yaş ile beraber azalmakta ve dolaylı/ilişkisel zorbalık olarak kabul edilmektedir. Literatür araştırması sonuçları, yaşın zorbalık davranışı etkilediğini göstermektedir, bazı araştırmalarda yaş ile birlikte zorbalık yapma sıklığının arttığı mağduriyet sıklığının ise azaldığı görülmektedir. Öte yandan bazı araştırmacılar farklı zorbalık türlerine maruz kalmanın yaşla beraber değiştiğini ifade etmektedir (72, 73).

Çocuklarda ilköğretimden ortaöğretime geçerken, fiziksel zorbalık seviyelerinde azalma görülürken; sözel ya da psikolojik zorbalık seviyelerinde ise artış olmaktadır. Zorbalık, okulun ilk aşamalarında daha yoğun görülmesinden dolayı, herhangi bir okuldaki yaşları küçük çocukların kurban olma risklerinin daha yüksek olması düşünülmektedir. Zorbalık ortaokulda hat sayfaya ulaşırken, lise yıllarında hızlı bir şekilde azalmaktadır. Olweus kendi yaptığı araştırmasında, öğrenciler ilkokuldan ortaöğretime geçişte zorbalığa uğrayan öğrencilerin azaldığı sonucuna varılmıştır (74, 75).

Yaş ve zorbalık ilişkisinin farklı açıdan yorumlandığı araştırmalar da vardır. Akran zorbalığı ve yaşla ilişkisinin olduğunu incelemek için yapılan çeşitli çalışmalar, genel olarak zorbalığın ilköğretim dönemindeki çocuklarında ergenlere göre daha yaygın olduğunu göstermektedir. Çocukların genellikle eğitim yaşamlarının her aşamasında yeni bir ortama girdikleri için büyük ölçüde yabancı oldukları ortamda, zorbalığın kurbanı olabileceklerini belirtmek önemlidir. Zorbalık Okul dönemlerinin son sınıfında zirveye

ulaştığı kısımdır. Çünkü kendisinden oldukça küçük öğrenciler karşısında kişi kendini yenilmez ve güçlü görmektedirler (76).

Yaşa bağlı olarak ilerleyen yıllarda adölesanın kendini koruması artıkça bireyler arası zorbalık ve mağduriyet yaşanma oranının sıklığı azalsa da, ama etkilerinin yetişkinlerde de olumsuz olarak sürdüğü gösterilmiştir (73).

Zorbalık ve Cinsiyet: Zorbalık ile cinsiyet arasındaki ilişki incelendiğinde zorbalığın çocuk ve ergenlerde cinsiyete göre yaygınlığının farklılık gösterip göstermediği hakkında yapılmış birçok çalışmalar mevcuttur. Zorba davranışların sergilenmesinde cinsiyet farklılıklarına bakıldığında, hem erkek hem de kız öğrencilerde zorbalık davranışlarının görülebilir olduğunu söyleyebiliriz. Zorbalığın, öğrencilerin cinsiyeti ile olan ilişkisi olabileceğinden bu konuda farklı ülkelerde çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bazı araştırmalara göre erkek öğrencilerin kız öğrencilerine göre zorbaca davranışında bulunma olasılığının daha yüksek olduğu, fakat bununla beraber zorbalığa maruz kalma biçimlerinde değişiklik gözükme nedeni ile kız öğrencilerinin zorbalık eğilimlerinde genel olarak dolaylı zorbalık, yani ortamdan uzaklaştırmak, görmezden gelmek ve dedikodu gibi eylemlere daha eğilimli olduğunu görmekteyiz (37, 77).

Erkek çocuklarının saldırganlık ve zorbalıkta kız çocuklarına göre daha aktif olduklarını gösteren birçok çalışma mevcuttur. Çoğu çalışmada zorbalık yöntemlerindeki farklılıklar göz önüne alınarak, sözel zorbalık davranışlarının kız çocuklarında daha fazla olduğu fiziksel zorbalık olayları açısından ise erkek çocuklarda daha yoğun görüldüğü bilgisi ortaya çıkmıştır (78). Başka bir çalışmanın sonuçları incelendiğinde, zorbalığa maruz kalma konusunda kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre yaşanan olaylar sonrasında önemli ölçüde üzüldükleri tespit edilmiştir (100). Zorbalığı uygulama konusunda ise dışlama hariç bütün zorbalık çeşitlerinde erkeklerin kızlardan daha çok zorbalık yaptığı vurgulanmıştır (76, 79).

Akran zorbalığı cinsiyet ayrımına göre yapılan çalışmalara genel olarak bakıldığında; erkeklerde zorbalık yapma davranışlarının kızlara oranla daha yaygın olduğu görülmektedir (80).

Zorbalığın yaygınlığını inceleyen araştırmalar, cinsiyetin zorbalık üzerindeki etkisi hakkında farklı sonuçlara ulaşmıştır. Cinsiyete göre zorbalık mağduriyetine ilişkin bazı araştırmalar da zorbalık olaylarında daha çok erkek çocukların kurban seçildikleri yer alırken, öte yandan bazı çalışmalarda da daha çok kızların kurban seçildikleri yer almıştır. Ancak birlikte ele alındığında bu araştırmalar, hem kızların hem de erkek öğrencilerin okulda zorbalığa karıştıklarını belirtmektedir. Dolayısıyla zorbalık

mağduriyetine göre cinsiyet açısından belirgin bir farklılığın olmadığı söylenebilir (81, 82).

Sonuç olarak alan yazısında yapılan çalışmalar incelendiğinde, çoğu yazar tarafından cinsiyet değişkeninin zorbalıkla ilişkisinin araştırma konusu olarak ele alındığı görülmektedir. Akran zorbalığı ve cinsiyet kavramı ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmış olup farklı sonuçlara ulaşılmıştır ve akran zorbalığının her iki cinsiyet için büyük bir sorun olduğu teşkil edilmektedir (76, 83, 84). Bu konuda yıllar geçtikçe kızlarda zorbalığın azaldığı, erkeklerde ileri derecede arttığı gözlemlenmiştir.

Akran zorbalığının sosyoekonomik düzey açısından değerlendirildiğinde; ekonomik olarak düşük düzeyli okullardaki öğrencilerin, sosyoekonomik açıdan daha yeterli bir seviyede olan bölgedeki okulda okuyan öğrencilerine kıyas ile akran zorbalığına daha çok yöneldiği görülmektedir. Sosyoekonomik etken okul ortamlarında okuyan öğrencilerden hangisinin zorba veya kurban olduğunu belirleyen önemli bir etmendir. Bu konu hakkında yapılan çalışma sonucunda sosyoekonomik seviyesi düşük öğrencilerin kurban durumunda olma yönelimi daha da artar. Sosyoekonomik seviyesi yükselen öğrenciler ise zorba durumunda olma yöneliminin daha yüksek olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, yetersiz sosyoekonomik düzeyde bulunmanın zorba eylemlerle karşılaştığında önemli risk etmeni olarak görülen çalışmalar da bulunmaktadır (85).

Şimşek ve Palancı, ailelerin sosyoekonomik durumunun düşük olmasının çocuğu etkilediğini, zorba davranışların ekonomik sorunlardan etkilenen çocuklarda daha sıklaştığını ifade etmiş ve daha düşük sosyoekonomik statüye sahip öğrencilerin zorbalık yapma olasılığının yüksek olabileceğine dikkat çekmiştir (86).

2.2.4. Akran Zorbalığın Sonuçları

Akran zorbalığının etkileri üzerine ilişkin yapılan literatür çalışmaları, akran zorbalığının kısa ve uzun vadede fiziksel, psikolojik ve sosyal yaşantıları kötü etkilediğine dair sonuçları karşımıza çıkarabilir. Bu sonuçlar genellikle akran zorbalığına maruz kalan öğrenciler de, endişe, üzüntü, utangaçlık, mutsuz hissetme ve çaresizlik gibi olumsuz duygular yaşatabilmektedir (87).

Araştırmalara göre şiddetin en fazla uygulandığı, çocukların güven içerisinde yaşayamadığı yerlerden biri de okul çevresi olduğu anlaşılmaktadır. Şiddet kavramı yeni bir olay olmamak ile birlikte uzun yıllar boyunca dikkate alınmamış. Öğrencilerin birbirlerine karşı uyguladıkları saldırgan davranışlar içinde bulundukları gelişim

çağlarının doğal parçası olarak kabul edildiği için problem olarak görülmemiştir. Özellikle lise öğrencilerinin yaşadıkları bu sorunu kendi başlarına çözmesi beklenilmektedir. Son yıllarda öğrencilerin okuldaki birbirleriyle tutumlarına bakıldığında, fiziksel yaralanmaların ve ölümlerin hızla artması bu konuya dikkatleri daha fazla çekmekte kaçınılmazdır. Ancak bu durum son zamanlarda okul güvenliğini fazlasıyla tehdit eder hale getirmiştir. Okulda kendini güvende hissedemeyen bir çocuğun okula bağlı olmasından söz edilmesi mümkün olamamaktadır. Okul hayatı açısından bazı öğrencilerin okulu sevmemelerinde ya da okula gitmeyi reddetmelerinde bazılarının da devamsızlık yapmasında yaşadıklarının etkisi olmuş ve akademik olarak başarısız ve yetersiz olarak değerlendirilmektedir (39, 88).

Akran zorbalığının yaşanan yıkıcı sonuçlarından biri ise sosyal ilişkiler sorunlarıdır. Akran zorbalığı süreçlerine dahil olan özellikle mağdur konumundaki öğrencinin popülerliğini ileri derecede azaltır. Bu olay kişinin kendisini öteki öğrenciler tarafından kabulünü olumsuz etkilemektedir. Öğrencinin aslında böyle düşünmesi normal bir durum olarak görülebilir. Dışlanma özellikle mağdurlar arasında yaygındır. Buna ek olarak kurbanlar akranları tarafından, yalnız bırakılan ve birçok öğrenci tarafından sevilmeyen kişiler olarak görülebilmektedir. Onların bu tutumları karşısında sürekli zorbalık gören çocuklar öfkeli olurlar ve saldırgan davranış tepkiler verme olasılıkları söz konusu olabilmektedir (88).

Okul içinde şiddetle karşılaşan öğrencilerde; fiziksel semptomlar açısından bakıldığında mide ağrısı, baş dönmesi, karın ağrısı, iştahsızlık, kabızlık, uyku ve yeme bozuklukları gibi içeren belirtiler de görülebilmektedir. Şiddete uğrayan öğrencilerin ruhsal durumlarında kendisine saygısı, özgüvenleri ve çevresindekilere güvenleri azalmaktadır (89). Bazı çalışmalara göre, zorbalığa maruz kalmak çocuklarda depresyon risk faktörü olarak görülmektedir. Yetişkinlikte de görülme sıklığı artabileceği çalışmalarla gösterilmiştir (33).

Özetle; Son derece rahatsızlık verici olan zorbalık sadece kurban ve zorbalık yapanları etkilememekle beraber zorbalığa katılmayan diğer öğrencileri de olumsuz etkileyen bir olgudur. Bu durumda öğrenciler kendi hallerine bırakılıp önlem alınmaz ise gücünü başkaları üzerinde kötüye kullanmaya sürdürebilmekte ve etrafındakiler için risk oluşturabilmektedir (39).

2.3. Adölesan Dönemde Arkadaşlık İlişkisi ve Önemi

Arkadaşlık; bireyin çocukluk döneminden itibaren başlayan, sosyal bir ihtiyaçtır. İnsan hayatının her aşamasında önemli bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Ergenlerin davranışlarının odak noktalarından biri, arkadaşlarıyla olan ilişkileridir. Ergenler, genellikle hem okul içinde hem okul dışında arkadaşlarıyla zamanlarının büyük bir kısmını geçirmeye daha çok isteklidirler (90) .

Ergenlerin kişisel güvenlerini kazanmalarında ve değerlerin öğretilmesinde akran grupları ile zaman geçirmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu sayede ergen; arkadaş çevresinde güç ve aynı zamanda güven kazanmaktadır. Tek başına yapamayacağını hissettiği işlerini akranları ile birlikte yapmaya çalışırlar. Akran topluluğu çoğu adölesan için davranış veya tutumlarının onaylanmasında ve reddedilmesinde etkisi olur (89).

Adölesan akran ilişkilerinde üç temel özellik rol oynar:

Bu tür ilişkiler doğal veya birbirinden bağımsız olarak gelişme gösterir, geçirilen zaman baya fazladır, daha çok öteki cinsle zaman geçirmeye eğilim gösterirler. Çocukluk dönemine göre arkadaşlarla birlikte geçirilen vakit ve kişilere bağlılık miktarı, adölesan döneminde çeşitli, farklı ve yoğundur. Akranlarıyla sağlıklı iletişim kurabilen adölesanlar, akran ilişkilerinin artılarından faydalanabilmektedirler. Fakat sağlıklı olmayan akran iletişimlerinin sonuçları da son derece büyük olmaktadır (91).

Ergenlikte arkadaşlarla kurulan ilişkiler, aile bireyleriyle kurulan ilişkilerden farklıdır. Kimlik kazanma sürecinde akranlarıyla kurduğu ilişkiler ergenlerde kimlik edinim karakter gelişimi başta olmak üzere sosyal ilişki kurma, sosyal ve duygusal dayanak sağlamak güvenli ilgi gösterme, kendini ifade edebilme, çeşitli fikirlere saygılı olma gibi fizyolojik ve psikolojik pek çok konuda belirleyici artılar sağlar. Adölesanın benliğini artıran akranlar, kişisel gelişime olanak tanır, sosyal becerileri geliştirir ve bir gruba ait hissetme ihtiyacını giderme amacı ile kendilerine yakın gördükleri arkadaş gruplarına katılım gösterirler (21).

Katıldıkları arkadaş grubunun özelliğine bağlı olarak arkadaşları ile olan ilişkisi ve onlara bakışı değer, inanç, davranış ve tutumlar şekillenip gelişebilmektedir (20, 92). Bu bağlamda arkadaşlarıyla kurulan ilişkiden aldığı desteği ve kazanımları adölesanın gelişiminde büyük miktarda etkiye sahip olur (93).

Adölesanın psikolojik ve sosyal yönden gelişimin olumlu bir şekilde yükselmesi için akran ilişkilerini deneyimlemesi adına sağlıklı ve sosyal ilişkiler kurmak için önemlidir. Ergenlik dönemindeki arkadaşlık ilişkilerinin niteliği, ilişkilerin neticesinde

ortaya çıkan tepkilere göre, bazen olumlu biçimde olabilirken bazen de karşılaştıkları sorunlar ve zorluklara başa çıkmak için de zorbalığa dönüşebilmektedir (20).

Bireyin ergenlik döneminde akranları tarafından kabul görmesi, arkadaş gruplarına yönelmeleri dikkate alındığında ergenlerin reddedilme korkusu için uyum sağlama olasılıkları artabilir. Ergenlik döneminde akran ilişkilerinde statü ve popülerlik arzusunun arttığı, akran etkisine karşı direncin ise azaldığı belirtilmiştir (94).

Sosyal yakınlık kurmak, arkadaş bulmak, özellikle akranlarına düşkün olması ergen gelişiminin doğal bir parçasıdır. Aynı zamanda temel duygusal ve sosyal yeteneklerin gelişmesi arkadaşlarıyla kurulan ilişkilerinin olumlu bir sonucudur (95).

2.3.1. Adölesan Akran Zorbalığı ve Gelişimsel Etkileri

Ergenlerde akran zorbalığı ve gelişimsel etkileriyle ilgili alan yazın incelendiğinde ergenlik dönemine has bazı değişikliklerin yaşandığı görülmektedir. Bu değişikliklerin ergenlerde; arkadaş tehditleri ve zorlama, akranları tarafından kabul edilmeme gibi olaylardan kaynaklı zorba davranışlarda bulunma ve zorba davranışlara uğrama rollerinde zorbalık olaylarına dahil olma olasılıklarında artış olduğu düşünülmektedir (76).

Ergenlikle ilgili teori geliştiren ilk psikologlardan biri olan Hall, ergenlik döneminde yaşanan büyük fiziksel değişimlerin, bazı büyük psikolojik değişikliklere neden olduğunu belirtmiştir. Ergenlik döneminde olan bireylerde daha fazla yaşanan ve önemli bir konu olan uyumsuzluk sorunu; ergenlerin gerçek ve idealdeki kişilikleri tutarsız olduğunda ortaya çıkabilmektedir. Yaşanan depresyon olaylarında da bu uyumsuzluk durumunun etkili olduğu saptanmıştır (76).

Akran zorbalığı öğrenciler üzerinde ciddi anlamda gelişimsel etkileri olan bir konudur. Zorbalığa uğramış olan çocuklarda zorbalığın artacağından, diğer çocukların kendilerine inanılmayacağından veya alay konusu olabileceklerini düşündüklerinden, bir takım kaygılar taşıdıkları için zorbalığa uğradıklarını kimseye söylemeyebilir ve bu durum zorbalığın devam etmesine yol açabilmektedir. Akran zorbalığı yaşayan çocuklar yoğun ve sürekli endişe durumunu yaşamaktadırlar (76).

Zorbalığa uğrama ihtimallerinin en yüksek yer olan okul ortamında tekrarlanan bir şekilde akran zorbalığına maruz kalan çocuklarda içe kapanıklık, okulu bırakma ve dolayısıyla akademik olarak düşük performans görülebilir. Diğer yandan akran zorbalığı öğrencilerin ruh sağlığı üzerinde uzun zamanlı olumsuz etkileri olabilir ve travmalara yol açabilmektedir. Bu etkiler depresyon, yoğun değersizlik hissi, aile bireyleriyle ve

arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde bozulma ve yabancılaşma gibi psikolojik sorunlar da çocuğun ruhsal gelişimini ciddi ve olumsuz etkileyen unsurlar arasında sayılabilir (76).

2.4. Akran Zorbalığına Yönelik Tutumlar

Tutum, bireyin belirli olay ve durum karşısında olumlu ya da olumsuz tepki verme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Zorbalık durumları karşısında öğrencilerin göstermiş oldukları roller; öğrencilerin geçmiş hayatındaki deneyimlerinden, izlenimlerinden ve gelecekteki beklentilerinden etkilenebilir. Bu rollere yönelik algıları gelişebilir ya da sahip oldukları tutumlar değişerek, rollerine ilişkin olgulara karşı farklı bir bakış açısına sahip belirleyicileri olabilir. Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi tutumlar genellikle insanların davranışları üzerinde etkisi vardır ve kişinin çevreye uyumunu kolaylaştırmaktadır. Üstelik bireyin davranışlarını belirleyen bir güçtür ve birey bazen farkında da olamamaktadır. Bu nedenle zorbalık üzerine yapılan tutum ve tavırlar da zorbalık davranışlarını etkileyebilir (96).

Zorbalık uygulayan öğrencilerin davranışlarına yönelik yapılmış çalışmalarda hem zorbaların hem de kurbanların bireyin zorbalığa uğramayı hak ettiği yönünde bir tutum sergiledikleri vurgulanmaktadır. Zorba bireylerin bu tür inançları anlaşılabilir bir haldeyken kurbanların ise böyle bir tutum içinde olduklarını anlamak oldukça zordur. Yalnız, bu durumun sebebinin “öz suçlama ” olabileceği düşünülmektedir (72).

Bu çerçeveden bakıldığında tutumlar sürekli davranışa yansıtılmaz ancak davranışların önemli bir bütünleşmesi olarak görülebilir. Bu nedenle okul yaşamlarında zorbalık yapan bir takım öğrencilerin ileri ki yaşamlarında şiddet içeren davranışları sergileyebildikleri gözlemlenmiştir (97).

Okul iklimi içerisindeki Akran zorbalığı kişi yaklaşımı kapsamında incelendiğinde öğretmenlerin de zorba davranışlara yönelik dikkat çekici tutumu ve davranışı, zorbalık döngüsü içerisinde yer alan öğrencilere yönelik tutumlarının belirlenmesi daha da önemli hale gelmektedir (98).

Okulu zorbalıktan ve istenmeyen davranışlardan uzaklaştıracak tüm yaklaşımlar okulla ilgili öğretmenler de dahil olmakla birlikte tüm kişilerin katılımını gerektirmektedir. Onların duygularını anlamada, tanımlamada ve bu tarz davranışlara yönelik doğru yönde nasıl müdahale edebileceklerinin belirlenebilmesinde hem uygulamacılara hem de araştırmacılara yardımcı olabilecektir. Öğretmenlerin zorbalık ile ilgili tutum ve algıları zorbalıkla baş etme konusunda büyük önem taşımaktadır (99).

Eğitim yaşamları boyunca öğrenciler, kişilik oluşumu, çevresine olan davranış ve tutumları gibi durumlarda farklı pek çok unsurlardan etkilenmektedir. Öğretmenlerin adölesanlara karşı davranışları etkileyicilik noktasında ciddi önem taşır. Öğretmenlerin temel tutumları demokratik, liberal ve otoriter olarak kabul edilmektedir (76).

Aile ortamlarında çocuklara karşı sergilenen davranışlar, çocukların zorbalık biçimlerinden herhangi birine yönelmesine sebep olmaktadır. Çocuğa gerekli hallerde sınırları koyamayan, çocuğuna yeterince hak ettiği sevgi, şefkat ve ilgiyi gösteremeyen, çocuğunun bakımını tam olarak yerine getiremeyen ve çocuğuna doğru bir şekilde yönlendirme yapamayan ailelerin çocuklarında zorbalık olaylarına karışmaları daha sık görülen bir durumdur. Ebeveynler çocuklarının davranışsal sorunlarıyla başa çıkabilmek için çocuğa ceza ve baskı gibi tutarsız, hatalı disiplin yöntemlerini kullanmaktadır. Çocukların saldırganca eylemleri göz ardı edilirse saldırgan davranış eğilimleri de artmaktadır. Aile ortamı birçok davranışın gelişmesinde temel olduğu gibi zorbalığın gelişimiyle de ilişkili olduğu görünmektedir (76).

Son yıllarda, özellikle de aile ile ilgili değişkenlerle ilgili artan sayıda çalışma görülmektedir. Ebeveynlerin ilgisi ve desteği, izlemesi ve denetlemesi ebeveyn sıcaklığı ve sevgi düzeyinin zorbalık ile olan bağlantısı sıkça incelenen bir konu haline gelmiştir. 1970-2017 arasında aile süreçleri ve zorbalık üzerine yürütülen, 154 araştırmanın gözleminin yapıldığı bir çalışmada; aile içi şiddet, ebeveyn ruh sağlığı, çocuk istismarı ve ihmali, sağlıksız ebeveynlik ve yetersiz iletişim ile aile bakımı ve desteğinin zorbalıkla ilişkisine bağlı kanıtlar bulunmuştur. Çocuk ve ebeveyn arasındaki anlaşmazlığın hem zorbalık hem mağduriyet ile olumlu bir şekilde ilişkili olması ve ayrıca zorbalık ve mağduriyetin güçlü bir tamamlayıcısı olduğu vurgulanmıştır. Carter, Watt ve Esterhuyse'nin Güney Afrika'da yapmış oldukları araştırmada; adölesanlar üzerinde ebeveyn kabulünün zorbalıkla negatif ilişkili olduğunu, aşırı yönetimin ise zorbalıkla pozitif olarak ilişkili olduğunu saptamışlardır (80).

2.4.1. Akran Zorbalığını Önleme Çalışmaları

Zorbalık dünya genelinde hızla yayılan bir sağlık sorunudur ve bu sorunun hızını azaltmak için müdahale programları düzenlenmektedir. Bu manada birçok okul tabanlı müdahale programları ve çalışmalar düzenlemesine karşın çoğu çalışmalar başarısızlıkla sonuçlanabilmektedir. Zorbalığı önlemede hazırlanan programlar müdahale ve değerlendirme kısımlarını içeren geniş kapsamlı programlar olmalıdır. Zorbalığın önlenmesi için ilk olarak değerlendirme programları yapılmalı ve ergenin ailesi ve yakın

çevresi bu programlara dahil edilmelidir. Öğretmenlerin, velilerin, okul çalışanlarının ve ergenlerin de katılımı ile yapılacak değerlendirme programı çalışılan okulda veya bölgede en çok etkili olan zorbalığı önleme programının hangisi olduğunun tespit edilmesinde fayda sağlayacaktır (6).

1999-2010 yılları arasında genç bireylerin intiharlarında meydana gelen artış sonucunda araştırmacıların zorbalık konusuna ilgisi artmış, böylece bu konuda yapılan çalışmalara ağırlık verecek şekilde zorbalığı önlemeye yönelik mevzuatlar yaygınlaştırılmıştır (4). Birey üzerindeki etkilerinin çok ciddi ve uzun zamanlı olması, akran zorbalığının önüne geçilmesi gereken önemli bir halk sağlığı sorunu haline geldiğini göstermektedir. Erken dönemde sağlanacak önleyici program hizmetleri, öğrencilerin olumlu yönde davranış sergileme eğilimlerine katkısı olacaktır (100).

Zorbalığı önleme noktasında ailenin önemli bir rolü bulunmaktadır. Akran zorbalığının önlemek için planlanmış programlarının ailelerin de katılımı ile başarılı olacağı belirtilmektedir. Bir araştırmada adölesanlara 6 ay süresince aile terapisi programı uygulanmış, çalışmanın sonuç kısmında aile terapisinin, zorbalık yapan genç erkeklerin saldırganlık ve zorbalık performanslarını anlamlı olacak biçimde azalttığı sonucuna varılmıştır. Aileler çocuklarıyla daha fazla zaman geçirip onlara değerli olduklarını hissettirmeli, çocuklarının davranışlarını düzenli izlemeli, çocuklarına karşı olan tepkilerine dikkat etmeli, çocukları ile olan diyalogları, yaklaşımları uygun olmalı ve davranışları şiddet içermemelidir. Çocuğunda zorbaca davranışların olduğunu fark eden ailenin ilk olarak çocuğa fırsat verip dinlemesi, nasıl destek alabileceği noktasında düşünmesi, okul ile iş birliği halinde çalışması ve mümkünse okul dışındaki profesyonellerden de yardım alması gerekmektedir (33).

Ebeveynlerin ilgili, samimi, sevecen, anlayışlı, empati bir tavır içinde olmaları, baskın olduklarını hissettirmeleri ve uygunsuz davranışların hoş görülmediği aile ortamı oluşturmaları, onur kırıcı ve fiziksel olmayan cezaların uygulanması, çocuğun faaliyetlerinin izlenmesi zorbalığı önlemesi ve müdahalede bulunması açısından önemlidir. Bunları sağlayabilmek için ailelerin akran zorbalığı hakkında aydınlatıcı bir ebeveyn eğitimini almalarına ihtiyacı vardır. Bununla beraber ebeveynlerin çocuğun sorunları hakkında farkındalık yaratmalarına, uygun davranış kalıplarını anlatmalarına, zorbalığa karşı olacak bir tavır geliştirmesine de yardımcı olur (33).

Akran zorbalığını önlemek adına birçok program geliştirilmiştir. Yapılan müdahale çalışmalarına bakıldığında çeşitli olarak birçok çalışmanın olduğu görülmüştür.

Bu çalışmalardan bazılarında sadece zorba veya mağdur üzerinde dururken, kimi çalışmalarda da zorbaca davranış içindeki kişileri sistematik olarak değinmiştir (65).

Akran zorbalığını önleme programlarından biri de Olweus'un geliştirmiş olduğu "Olweus Zorbalık Önleme Programı" dır. Günümüzdeki önleme programları bu programları da Olweus'tan ilham alarak oluşturmuştur. Olweus'un Bergen'de geliştirdiği bu programın üstüne yapılan kapsamlı çalışmalar; zorba/kurban sorunlarını %50 seviyesinde azalttığını ve okul içindeki sosyal durumun daha olumlu yönde ilerlediğini göstermektedir. Olweus Zorbalığı Önleme Programı'nın 4 temel ilke altında toplamıştır:

- 1) Yetişkinlerden ilgi görme, katılım sağlama ve ılımlı davranma
- 2) Kabul edilemez davranışlara karşı net çizgiler
- 3) Kabul edilemez davranışlar ve kural ihlallerine cezalandırıcı olmayan, fiziksel olmayan yaptırımların tutarlı olacak biçimde gerçekleşmesi
- 4) Olumlu ve yetkili rol modeli olan ebeveynlerin katılımı (33).

Literatürde zorbalığı önlemek ya da en aza indirmek için birçok programın geliştirildiği belirtilmektedir. Dan Olweus'un öncülük ettiği bu durumu çözmek için gerçekleştirilen araştırmalara temel olacak çalışması mevcuttur. Diğer yandan da Sherer ve Nickerson; zorbalığı önleme hususunda Amerikan okullarında mevcut durumda hangi uygulamaların kullanıldığını ayrıntılı olarak ülkemizde de akran zorbalığını önlemede kullanılabilecek önemli stratejilere yer verilmiştir (78).

Son dönemlerde çeşitli akran gruplarında okul temelli zorbalıkla mücadele programları oluşturulmuş değerlendirilmiştir. Okullarda akranlar arasında zorbalığın önlemesine yönelik çalışmalarının temel hedefi; zorbalığı önleme, mevcut zorbalık davranışlarına girişimde bulunma ve okul ortamındaki zorbalık döngüsünde bulunan çocuklara destek sağlanmasıdır. Bu düşünceyle bütün okulu kapsayacak şekilde tüm öğrenciler için hedef kitleye yönelik genel önleme/müdahale programları geliştirilmiştir (101, 102).

Millî Eğitim Bakanlığı'nın zorbalığı önlemek adına desteklediği 2006 yılında hazırlamış olduğu "Eğitim Ortamında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Stratejisi ve Eylem Planı" bir diğer çalışması olan okul ve çevresinde oluşan zorbalıklardan engellenmesi adına düzenlediği Çocuk Dostu Okul Projesi gibi çalışmalar bulunmaktadır. Okullarda zorbalığı önleme ve bunlarla müdahale etmeye uygulamalarını içeren araştırmalar önemlidir (78).

Okul ortamında zorbalığı önlemek için alınması gereken bazı önlemler; öncelikle çocuklara olumlu davranışlar aşılamak, öğrencilere insan hakları ve akademik bilgileri

sağlamak, risk altındaki grupları belirlemek, öğrencilere öfke yönetimi ile ilgili eğitimler vermek, zorbalıkla mücadele programları geliştirmek ve uygulamak, bu konuda çalışma grupları oluşturmak, ebeveynleri dahil etmek ve iş birliği içinde çalışmak ve zorbalık yapan öğrencilerin rehabilitasyonu sağlamak (7). Ayrıca zorbalığın önlenmesinde ve problemlerin giderilmesinde etkili olan yöntemlerden bazıları da; sorunları şiddetsiz çözmeye, iletişim beceri yöntemlerini geliştirmek, öfke yönetimi ve öz güvenini geliştirmeye yönelik uygulama ve eğitimler etkilidir (31).

Öğretmenler okul atmosferinin ve kültürünün şekillenmesinde çok büyük öneme sahiptir. Okul zorbalığını önlemede öğretmenlerimizden de destek almak bu konu için çok büyük önem taşımaktadır. Öğretmenlerin zorbalık olaylarını engelleyebilmeleri ya da müdahale edebilmeleri için önce bu durumları fark edebilmeleri gerekir.

Öğretmenlere akran zorbalığı konusunda sürekli eğitimler/seminerler verilmeli ve öğretmenler bu konuda desteklenmeli.

Öğretmenler, akran zorbalığını önleme ve müdahale stratejileri hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi noktasında yardımda bulunmalı.

Akran zorbalığı hadiselerine karışan öğrenciler (tüm roller için) tespit edilmeli ve uygun müdahalede bulunulmalı.

Ebeveynlere akran zorbalığı ile ilgili bilgilendirme seminerleri düzenlenmeli ve onların müdahale sürecine dâhil olmaları sağlanmalı (11).

2.5. Türkiye’de Akran Zorbalığı

Lise Öğrencilerinde Görülen Akran Zorbalığı Davranışlarının Türleriyle ilgili Ulusal Çalışmalar: Akran zorbalığı konusu ile alakalı geçmişten günümüze çeşitli araştırmalar yapılmıştır.

Çocukların ve ergenlerin ruh sağlığı üzerinde uzun süreli olumsuz etkiler bırakan akran zorbalığı ve mağduriyeti ile ilişkili olan faktörlerin bulunması önemlidir. Araştırmalar lise öğrencilerinin ilkökul ve ortaokul öğrencilerine kıyasla zorbalığa bulaşma oranlarının daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye’de de zorbalıkla ilgili çalışmalar ilk ve ortaokul çağında odaklanmışsa da lise öğrencileri üzerinde de çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda lise çağındaki öğrencilerde zorbalıkta aile ile ilgili etmenlerden ebeveyn duygusal mevcudiyeti, aile işlevselliği ve anne-baba ile ilişkisi araştırılmıştır (80).

Grassetti ve arkadaşları lise dönemi öğrencilerinin %96’sının okul hayatlarında zorbalık olaylarının olduğu düşüncesini bildirmektedir. Diğer yandan okul ortamında

fiziksel, sözel, duygusal ve siber zorbalık gibi farklı zorbalık biçimleri yaşanmaktadır. Her türlü zorbalık bağlamsal ve bireysel faktörlerden etkilenmektedir (103).

Güven ve Aslan tarafından Ankara ilinde eğitim ve öğretim faaliyetlerine devam eden 416 lise öğrencisi örnekleminde yapılan araştırmaya göre zorba kişilik düzeyinin kızlar lehine anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Fakat zorbalıktan kaçınma düzeyinde ise cinsiyete bağlı anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Zorba kişilik puan ortalamalarının sınıf seviyesine göre farklılaşması incelendiğinde 9. sınıf puan ortalamasının 10, 11 ve 12. sınıf puan ortalamalarından daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir (18).

Arslan, Savaşer ve Yazgan tarafından İstanbul ilinde 1670 lise öğrencisi ergen örnekleminde yapılan araştırmaya göre zorbalık yapma davranışının erkek öğrencilerde daha yüksek görüldüğü, kurban olma durumunun ise kız öğrencilerde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bununla beraber kızların daha çok kızlar tarafından zorbalık gördüğü, erkeklerin de daha çok erkekler tarafından zorbalık gördükleri tespit edilmiştir. Araştırmacıların değerlendirmesinde ulaşılan sonuca göre Türkiye’de lise öğrencileri arasında zorbalığın yaygınlığının dünyanın diğer ülkelerine benzer nitelikte olduğu tespit edilmiştir (18).

Burnukara ve Uçanok tarafından ilk ve orta ergenlik döneminde bulunan, yaş ortalaması 14.73 olan 868 ergen örnekleminde akran zorbalığının meydana geldiği yerler ve başa çıkma stratejilerine yönelik bir çalışma yapılmıştır. Bu araştırmaya göre ergenlerin %31,9’unun bir şekilde zorbalığa karıştıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte akran zorbalığı kurbanı olmanın cinsiyete bağlı farklılaşmadığı fakat erkeklerin kızlara göre daha çok zorbaca davranış uyguladıkları tespit edilmiştir. Araştırmanın bir diğer bulgularına göre sınıf düzeyi yükseldikçe zorbalığın azaldığı tespit edilmiştir (18).

Topçu ve Dönmez tarafından Ankara ilinde eğitim gören 774 ortaokul öğrencisi (384 kız, 390 erkek) örnekleminde yapılan araştırmaya göre ergenlerin %11.5’i zorba, %9.7’si kurban, %10.9’u yardımcı, %20.9 izleyici ve %21.1’i savunucu olmak üzere toplamda %74’ünün katılımcı rolünü benimsediği tespit edilmiştir. Bunun yanında erkeklerin zorbalık sürecine kızlardan daha çok dâhil olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın diğer bulgularına göre akran zorbalığı kurbanlarının sosyal statü grupları içerisinde daha çok reddedilen rolü benimsedikleri tespit edilmiştir (18).

Avcı ve Çelikkaleli tarafından yaş ortalaması 15.81 olan 644 lise öğrencisi ergen örnekleminde yapılan araştırmaya göre sürekli öfke, yabancılaşma ve akran zorbalığı kurbanlığının (bu üç değişken hep birlikte) şiddet eğiliminin toplam varyansının %45’ini

açıkladığı tespit edilmiştir. Benzer şekilde yaş ve cinsiyetin şiddet eğilimi üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir (18).

Kızılkın tarafından İstanbul ilinde özel bir lisede öğrenim gören 138 lise öğrencisi (65 kız, 73 erkek) ergen örnekleminde yapılan araştırmaya göre fiziksel zorba ve kurban olma düzeylerinin ortalamasının erkeklerde kızlara oranla anlamlı derecede yüksek çıktığı tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen zorba ve kurban olma alt ölçekleri puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Araştırma kapsamında incelenen sosyal destek ile akran zorbalığında mağdur olma ve zorba olma düzeyleri arasında farklı düzeylerde negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir (18).

Karatoprak'ın psikolojik sağlık durumları için danışmanlık arayan ergenlerle yapmış olduğu çalışmayı incelemede ergenlerin yaklaşık yüzde ellisinin zorbalık tutumlar sergilediği belirtisi görülmüştür. Akran zorbalığına maruz kalan bireylerin yaşadıkları ve stres gibi durumların psikolojilerini olumsuz etkilediği görülmüştür. Bu nedenle zorba sınıfında olanların olmayan sınıfa oranla teknolojiye olan bağımlılığı daha çok görüldüğü bulgusuna ulaşılmıştır (54).

Mercan ve Sarı tarafından İzmir ili Bornova ilçesinde 15 – 17 yaş grubu arasında bulunan 200 öğrenci (10, 11 ve 12. sınıf öğrencileri) örnekleminde yapılan araştırmaya göre 10. sınıf öğrencilerinin akran zorbalığı toplam ve fiziksel zorbalık alt boyut puan ortalamalarının diğer sınıflardan anlamlı derecede yüksek çıktığı tespit edilmiştir. İzolasyon, söylenti, eşya ve cinsel zorbalık puan ortalamalarının 16 yaş grubundakilerin 17 yaş grubuna göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Lise ve yükseköğretim mezunu annelerin çocuklarının sözel kurban puan ortalamalarının diğer çocuklardan anlamlı derecede daha yüksek olduğu, ortaokul mezunu annelerinin çocuklarının ise cinsel zorbalık kurbanı puan ortalamalarının diğer çocuklardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (18).

Çelenk Adalar ve Yıldızlar tarafından 478 lise (meslek ve fen lisesi) öğrencisi örnekleminde yapılan araştırma bulgularına göre fiziksel zorbalığın zorbalık türleri arasında en yaygın olanı olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte 9. sınıf öğrencilerinin çok fazla zorbalık kurbanı olduğu ve zorbalık yaptığı tespit edilmiştir. Akran zorbalığının söylenti çıkarma alt boyutu haricinde meslek lisesi ve fen lisesi arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir (18).

Izğır tarafından Aydın ili Efeler ilçesinde öğrenimine devam eden 3220 kız ve 3556 erkek öğrenci örnekleminde yapılan araştırmaya göre öğrencilerin %22.5'inin zorbalık kurbanı olduğu, %16.2'sinin de zorbaca davranışlarda bulunduğu tespit

edilmiştir. Okul türleri bakımından bakıldığında meslek lisesinde eğitim ve öğretim hayatlarına devam eden öğrencilerin zorbalık puan ortalamalarının daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir. Araştırmanın diğer bulgularına göre zorbalık kurbanı olmanın akran zorbalığı yapma sevdelerini arttırdığı tespit edilmiştir (18).

Ülkemizde yaşanan akran zorbalığı oranları üzerine yapılan bir araştırmaya bakıldığında sonuçlar oldukça dikkat çekici şekilde görülmektedir. Kapçı, yaptığı araştırmada adölesanların %35'i fiziksel, %33'ü sözel, %28'i duygusal, %15'i cinsel zorbalığa uğradığını bildirmiştir. Pişkin ve Ayas, yine ergenler ile yaptıkları araştırmada zorbalığa ne sıklıkla karşılaştıklarının oranlarını, %20 fiziksel zorbalık, %21 sözel zorbalık, %6 mala zarar verme, %6 dedikodu, %8 dışlanma/yabancılaşıma olarak bulmuşlardır. Doğan ve Yağmur, ergenlerle yapmış oldukları çalışmada %24 fiziksel zorbalık, %31 sözel zorbalık, %8 cinsel zorbalığa uğradığını ifade etmişlerdir. Bilik yaptığı çalışmada kız öğrencilerin %47'si, erkek öğrencilerin %41'i zorbalığa uğradığını, kızların %27'sinin ve erkeklerin %35'inin zorbalık yaptığı bulunmuştur. Başka bir çalışmada Öztürk ve diğerleri adölesanların %10'unun zorbalığı gerçekleştirdiği ve %13'ünün zorbalığa uğradığını belirtmişlerdir (20).

Türkiye'de yapılan araştırmalar arasında akran zorbalığı lise öğrenci grubunda farklı oranlarda olsa da zorbalık olaylarının yaşandığını göstermektedir. Örneğin, Mercan ve Sarı, lise öğrencilerinde (15-17 yaş grubu) akran zorbalığının, zorba veya kurban olma durumunun öğrencilerin sosyo-demografik özellikleri ile ilişkisini ele almıştır. Bu amaç doğrultusunda 10, 11 ve 12. sınıfa devam eden 200 öğrenciden veri toplanmıştır. Araştırmanın bulgularına göre 10. sınıf öğrencilerinin hem kurban olma toplam ölçek puanının hem de fiziksel zorbalık mağduru olma ölçek puanının anlamlı derecede daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca izolasyon zorbalığı, söylenti zorbalığı, mala zarar zorbalığı ve cinsel zorbalıkta 16 yaşındaki öğrencilerin puanlarının 17 yaşındaki öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur. Lise öğrencilerinin zorbalık ölçeği alt puanları incelendiğinde fiziksel zorbalık %67.73, eşyaya zarar zorbalık %47.95, cinsel zorbalık %47.45, sözlü zorbalık %31.75, izolasyon zorbalık %28.75, söylenti zorbalık %23.85 olarak raporlanarak kaydedilmiştir. Lise öğrencilerinin zorbalık ölçek puanlarına bakıldığında sınıf seviyesine göre farklılık görülmemiştir. Mağdur olma ölçeği alt puanlarına bakıldığında fiziksel zorbalık %62.96, cinsel zorbalık %45, eşyaya zarar zorbalığı %44.94, sözlü zorbalık %29.15, izolasyon zorbalık %27 ve söylenti zorbalığı %22.76 olarak raporlanmıştır. Özetle hem zorbalık hem de mağdur olma ölçek

puanlarında en yüksek puanın fiziksel zorbalık, en düşük puanın ise söylenti zorbalığı olduğu saptanmıştır (104).

Ülkemizde akran zorbalığı konusundaki çalışmalar yurt dışında yapılan çalışmalara kıyasla daha geç başlanmış olsa da son yıllarda bu tip çalışmaların gün geçtikçe artış yaşandığı görülmektedir. Ülkemizde yapılan araştırmalarda siber zorbalık açısından mağdur oranlarının %5.9 zorbalık oranlarının %47.6 hem zorba hem kurban oranlarının ise %23.8 olduğu belirtilmektedir (9, 105).

Türk Eğitim Derneği tarafından yapılan araştırmada ise lise öğrencilerinin yüzde 44'ünün sözel zorbalığa, yüzde 30'unun fiziksel zorbalığa, yüzde 18'inin duygusal zorbalığa ve yüzde 9'unun ise cinsel zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür. Aynı çalışmada erkeklerin daha fazla fiziksel zorbalık ile karşılaştığı, kızların ise sözel zorbalık ile karşılaştıkları görülmüştür (9).

Türkiye ve yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde genel olarak zorbalığın yapılma oranlarına bakıldığında verilerin fazla olduğu ve her gün arttığı görülmektedir. Ülkemizdeki genç nüfus oranının yüksek olması zorbalıkta diğer ülkelere göre daha çok risk faktörü olarak görüldüğünü belirtmektedir (9, 105).

Ulusal araştırmalardan edinilen bilgiler sonucunda ülkemizde akran zorbalığı çeşitlerinin lise öğrencileri arasında daha sık görülen bir durum olduğunu göstermektedir. Araştırmaların bazılarında, lise öğrenci gruplarında akran zorbalığının cinsiyet ve sınıf seviyesine bağlı olarak değişken olduğunu belirtmektedir. Üstelik, öğrencilerin zorbalık yapmalarının ve zorbalığa maruz bırakılmaları yaşanan bu duruma şahit oldukları da görülmüştür (104).

Alanyazın incelendiğinde yapılan araştırmalar sonucu akran zorbalığı vakalarının yaşanmadığı bir okulun olmadığı, öğrencilerin zorba veya mağdur hallerinden birinde bir şekilde zorbalık olaylarına karıştığı görülmüştür. Bu da akran zorbalığı konusunun ne kadar büyük boyutta incelenmiş olduğunu göstermektedir. Sonuçlar zorbalık olaylarının yaygın olarak görülen bir problem durumu olduğunu göstermektedir. Bu yüzden akran zorbalığının önemle üzerinde durulması gereken toplumsal bir problem olduğu unutulmamalıdır (106) .

2.6. Benlik kavramı

İlk psikolog William James çalışmalara The Principles of Psychology adlı eserinden başlayarak, psikoloji bilimi tarihini ayrıntılı bir şekilde incelerken benlik kavramını keşfetti. Bu eserinde James, benliği iki farklı boyutta ele almıştır. Birinci

boyutunda bilen benlik (self as knower) ve ikinci boyutunda bilinen benlik (self as known) olarak ele alınması gerektiğini, bilimin asıl içeriğinin bilinen benlik ile oluşmak zorunda olduğunu anlatmaktadır. Bunun nedeni bilen benliğin ‘özne’, bilinen benliğin de ‘nesne’ olarak nitelendirilmesidir. Bilginin nesnesi konu olduğuna göre benlik bilimin konusu olduğunda nesne olmaktadır. Bunun sonucu olarak ‘benlik’ psikolojinin de bilinen konusu haline gelmektedir (107).

Geçmişten günümüze gelindiğinde benlik kavramıyla alakalı birden fazla çalışma ve araştırma yapılmıştır. Bu kavramlardan bazıları şunlardır: Benlik (ego) kavramı, kişiliğin temelinde yer alan ve dışa görünmeyen özel tarafıdır; insanın kendisini tanıma ve değerlendirmenin bilinçli yolu, tüm kişilik özelliklerin toplamıdır. Özerk, özgür bir kişiliğin temel katmanı olan benlik, bireysel farklılıklar ve özellikleri içerir. Gelişim açısından benlik kavramına bakıldığında, benlik doğumdan itibaren oluşmaya başlayan, çevresinde bulunan kişilerin etkisiyle aktarılan özellikler göz önüne alınırsa benliğin yavaş yavaş biçimlendiği söylenebilir (56).

Freud’un geliştirmiş olduğu Benlik-kavramı psikanalitik kuramın dâhilinde id, ego ve süperegö olarak belirlemektedir. Freuda göre benlik; içsel dürtüler ile dış dünya arasında denge sağlayıcı ve realist değerlendirmelerle akılcı düşünen kısımdır (107).

Rosenberg’e göre, bireyde bütünlüğü uyumlu olacak şekilde oluşturan bölümler kendi aralarında ve çevreye karşı geliştirdikleri etkileşimi vurgulamaktadır. Diğer yandan, kavram olarak benlik mevcut benlik, arzu edilen benlik ve benlik saygısı kavramlarının toplamını tanımlamaktadır. Özetle, arzu edilen benlik bireyin sahip olmayı istediği benliği ileri sürerken, benlik saygısı mevcut benlik ve arzu edilen benlik arasında bulunan farkın yorumlanmasıdır. Literatür gözden geçirildiğinde benlik kavramı (selfconcept) ile beraber benlik saygısı (self-esteem), özgüven (self-confidence), kendini kabul (self-acceptance) gibi pek çok anlam olarak yakın kelimenin varlığı ilgi çekmektedir (108).

Yörükoğlu benliği, kişiyi o kişi yapan, diğer bireylerden ayıran duyguların, düşüncelerin ve tüm eylemlerin özel bir bütünleşme olduğunu ifade eden bir kavram olarak isimlendirilmektedir. Benlik kelimesi kişinin kendini nasıl gördüğünü, kendisine ne kadar değer biçtiğini ve kendi benliğini algılama ve kavramasının bilincinde olmasını ifade etmektedir (108).

Dolgin ise benliği, kişinin bakış açısına göre kişiliğini tanıdığı kısmı olarak açıklamıştır. Bu açıdan benlik kavramı kendini anlamayı ve bireyin tarafsız olarak değerlendirmesini, yani tamamıyla kendisi ile ilgili düşüncelerini içerir. Myers benliği

açıklarken, bireyin kendisine ilişkin ‘Ben kimim? Sorusuna verdiği yanıtı değerlendirme olarak tanımlamaktadır (23).

Hayes ise her insanın kendince edindiği kendisine ilişkin bireysel düşüncesi, bir benlik kavramı varlığını, benlik kavramının bireyin nasıl görüldüğüne, neyin iyi veya kötü olduğuna ve nasıl düşündüğü hakkındaki görüşleri olduğunu nitelendirmektedir (23).

Benlik, kişinin kendisi ile ilgili tüm özelliklerini içerir. Benlik bireyin, yalnızca kendisine özgü tutum, değer ve davranışlarından oluşan kendisine bakış açısıdır. Benlik çok genel olarak kişinin kendisi hakkında sahip olduğu fikirdir ve kişinin hayatındaki önemli insanlara karşı geliştirdikleri etkili iletişim üzerine kuruludur. Bebekler dış dünyayı keşfettikçe kavramsal ‘beni’ hem fiziksel çevrelerinde hem de kendi dünyalarındaki başka insanlardan ayrılmayı başarabilmektedirler (23).

Kulaksızoğlu ise benlik kavramını, bireyin kendisini değerlendirme ve algılama biçimine yönelik geliştirdiği tutumları, aslında kim olduğu ile ilgili fikirleri ve kendisini değerlendirme bütünü olarak ifade etmektedir (23).

2.6.1. Benlik Saygısı

Benlik saygısı, bireylerin kendilerine her açıdan nasıl değer verdiklerini açıklayan bir genellemedir. Benlik saygısı bireyin dış görünüşü, hayatı boyunca sosyal çevreyle etkileşimi, okul ve iş hayatındaki başarısı ve insanlarla olan ilişkileri gibi alanlarda ve kendisinin tamamıyla yeterlilik ve değerlilik konularında nasıl algıladıklarını ortaya koyan bir yapıdır. Çok yönlüdür, kişinin kendisini tüm açıdan incelemesiyle açıklanabilir (109, 110).

Benlik saygısı doğumdan itibaren hayatın ilk yıllarında oluşmaya başlar. Erken çocukluk döneminde ebeveynlerle kurulan iletişim, gelecek yıllarda girdikleri tüm sosyal ortamlar ve aldıkları geri bildirimler benlik saygısının gelişimi için önemli bir temel oluşturmaktadır (111). Benlik saygısı, bir çocuğun temel gelişimsel döneminde önemli görevle üstlenmektedir. Çünkü onun hayatına anlamlı ve tatmin edici bir yaşam sürmesini ve çevresiyle olumlu etkileşimler kurmasını sağlayan nitelikleri içinde barındırır (112).

Benlik saygısının temeli çocuklukta atılır ancak ergenlik, gelişiminin için en kritik dönemdir çünkü kişiler çocukluk dönemlerine binaen ergenlik dönemine girdikleri andan itibaren bireyleri kendi hakkında düşünmeye, dışarıdan nasıl göründüklerini sorgulamaya başlamaları ve insanlar arasında nasıl bir yerde olduğuna daha fazla önem vermeye başlar.

Ergenlik döneminde gelişecek olan benlik saygısının olumlu veya olumsuz gerçekleşmesi, gelecekteki yaşamı üzerinde güçlü anlamda şekillendirecektir (112).

Benlik saygısına yönelik çalışmalara katkıda bulunan Rosenberg, benlik saygısını kişinin kendisine karşı olumlu ya da olumsuz duygu beslemesine göre ifade etmiştir. Bireyin kendisi için oluşturduğu bakış açısı olumluysa benlik saygısı yüksek olumsuzsa düşüktür (110).

Benlik saygısı bireyin bebeklik döneminden yaşamın sona ermesine kadar değişip gelişir ve bireyin yaşadığı durumlara göre olumlu ya da olumsuz etkilenir. Bebeklik ve çocukluk yıllarında anne ile kurduğu ilişki bireyin güven hissiyle birlikte benlik saygısını da edinmesini sağlar. Annenin bebeğini sevmesi ile beğenilme ve sevilme duygularını kazanan birey çocukluk çağında da bu duyguları yakın çevresindeki arkadaşları ve öğretmenleriyle iletir. Özellikle Çocukluk döneminin başlarında benlik saygısında birçok değişken olmaktadır ve söylediğimiz ve uyguladığımız şeyler büyük oranda başkalarının verdikleri tepkiye bağlı olarak değişmektedir (108).

Çocukluk çağında sosyal çevreyle artan iletişimi sayesinde birey, öğretmenleri ve arkadaşlarıyla olumlu iletişim kurabilir ve bununla beraber benlik saygısı da artar. Sosyal ilişkilerde çocuğun desteklenmesi ve sevilmesi benlik saygısını arttırırken; başkalarıyla karşılaştırılması ve destek olunmaması benlik saygısını azaltır. Erken çocuklukta ortaya çıkan öz farkındalık, ergenlik ve yetişkinliğe kadar devam eder. Genel olarak bu devamlılığın bireyde, aile ortamında ve toplumlar üzerinde geniş ölçüde olumlu etkisine rastlanmaktadır (108).

Ergenlik dönemine geçişte birey kendini bilmeye ve değerlerinin farkına varmaya başlar. Ergenlikle birlikte kişiliği yerleşen bireyin benlik saygısı da gelişmiş olur. Güven ve kendinin farkında olması, sağlıklı benlik saygısının temel yapı taşlarını oluşturmaktadır (110).

Sonuç olarak; benlik saygısı, çocuklarda temel gelişim aşamalarında ortaya çıkan ve temel kişilik oluşumu için kritik öneme sahip olarak tanımlanan kompleks bir kavramdır. Temel kişilik özellikleri erken yaşlarda oluşur ancak ergenlik dönemi boyunca ortaya çıkan bu kişilik özellikleri değişebilir veya gelişebilir (108).

Benlik saygısı, kişinin kendisine karşı tutumunu belirlediği kadar diğerleri ile olan ilişkilerinde de çok önemli bir kavramdır. Bireyin sahip olduğu benlik saygısı seviyesinin, ruh ve beden sağlığını, akademik başarılarını, meslek seçimini, akran ilişkilerinin niteliğini etkilediği belirtilmiştir (113).

Yavuzer'e göre benlik imajı, bireyin benlik algısı ile ideal benliği arasındaki farklar birleştğinde, benlik saygısı olumlu yönde gelişmektedir. Benlik saygısı düşük olan çocukların özellikleri arasında endişeli, güçsüzlük, zayıf, kaçınma bir tavır gösteren, dışa dönük suçlama, özeleştirme ve sosyal hayatında ilişkilerinde çeşitli davranış sorunlarıyla izleyebileceğini öne sürmektedir. Ek olarak, düşük benlik saygısı ve depresyon, kaygı gibi psikolojik problemleri arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu durumda aile; güven, inanç, ilgi, kabul edilme gibi duygularını yeterince göstermediği için kabul görülmeyen bir çocuktan söz etmektedir. Bu durum çocuğun benlik gelişimini olumsuz yönde etki etmektedir. Bireyin ailesi ile kurduğu iletişim, benlik gelişimini etkileyen en önemli öğelerden biridir. Çocuğun kimliğinin belirlenmesinde, şekillendirilmesinde, olumlu ya da olumsuz algılanmasında en önemli kişiler olarak ebeveynler rol almaktadır. Ebeveynler, bireyin benlik algılarına göre temelde yerleşen içselleştirilmiş unsurlardır ve çocuğun benlik gelişimini yaşamı boyunca etkilemeye devam etmektedir (108).

Çocukluk ve ergenlik dönemindeki destek, onay alma ve kendi benliğine saygı gösterilmesi çocuğun entelektüel ve psikolojik gelişimi üzerinde olumlu etkiye sahipken, yüksek benlik saygısı geliştirmesine ve öz güveninin artmasına katkıda bulunmaktadır. Böylelikle çocuk yavaş yavaş özerklik kazanarak, birey olma yolunda ilerler. Bunun tersine desteklenmemiş, onaylanamamış çocuğun benlik saygısının düşük olması beklenmektedir. Öz güveninin düşük olması, ilişkilerinde endişeli bir yapı ile yönetme becerilerinin de zayıf olabileceği düşünülerek depresyon ve kaygı gibi sorunların yaşanması muhtemeldir (108).

2.6.2. Benlik Saygısı Yüksek Bireylerin Özellikleri

Literatürde benlik psikolojisi konuyla ilgili yapılan çalışmalar gözden geçirilirken benlik saygısı yüksek bireylerle ilgili araştırmalar yapılmış ve birçok fikir açıklanmıştır. Bu görüşlerle uyumlu olarak benlik saygısı yüksek kişilerin özellikleri şu şekildedir:

Pope ve McHale'e göre, benlik saygısı yüksek olan bir insanlar kendilerini olumlu, yapıcı ve güçlü yönlerinden dolayı iyi hissetmeleri bu durumu memnun olarak yorumlandırır. Kendine güvenen insanlar zayıf yönlerini fark edip geliştirmeye çabalar.

Coleman ve Hendry'ye göre, benlik saygısı yüksek olan insanlar sağlıklı, güçlü, mutlu, başarılı olma, üretken ve zorlukların üstesinden gelme, geceleri daha iyi uyuma ve daha az tehlikeye sahip olma eğilimindedir. Benlik saygısı yüksek kişiler başkalarını kabul etmeye ve akranlarından gelen zorlamaya daha az meyillidir

Benlik saygısı yüksek bireylerin olumlu tutumları vardır.

Brown ve Mann'a göre, yüksek benlik saygısına sahip olan kişiler daha özgün, daha çalışkan ve sağlıklı, daha özgüvenli, düşüncelerini rahatlıkla dile getirebilen ve sosyal olarak kabul edilebilir kişiler olarak görülmektedir.

Kliwer ve Sandler, benlik saygısı yüksek çocukların kendilerini hayatın olumsuz sonuçlarından koruyabildiklerini ve iç dünyalarındaki strese daha az riskli şekilde katlanabildiklerini keşfetmişlerdir.

Benlik saygısı yüksek olan ergenler, başkaları tarafından, onaylanan, sevilen, beğenilen ve yumuşak huylu olarak görüldüğüne inanırlar.

Benlik saygısı yüksek kişiler, kötü olaylarla daha kolay baş ettikleri ve durumları değiştirebileceklerine inandıkları için yaşamlarında mutluluk bulma ihtimalleri daha yüksektir.

Benlik saygısı yüksek kişiler, kendilerinden daha çok memnun olurlar ve güçlü taraflarına, yeteneklerine ve olumlu özelliklerine konsantre olurlar.

Benlik saygısı yüksek olan kişi, kendisini gerçeğe uygun amaçlar koyabildiklerini ve hedeflere ulaşabilen üstün yetenekli bir kişi olarak algılar ve bu başarısını kendi çabası ve yeteneklerine bağlar.

Campel ve Lavallo, benlik saygısı yüksek kişilerin kendilerini iyi ve pozitif olarak tanımladıklarını; özgüvenleri yüksektir, sosyal çevreye daha az bağımlıdır;

Pope, McHale ve Craighead ise özsaygısı yüksek kişilerin beklenti ve tutumlarının onları daha özgür ve yaratıcı yaptığını, sosyal davranışlarında istikrarlı ve çalışkan davranışlar sergilemelerini sağladığını aktarmışlardır (114).

Benlik saygısı yüksek kişiler; kendisi ile düzen içinde yaşayan, kendi yetenekleri ölçüsünde gerçekçi düşünebilen, kendilerini önemli ve değerli gören, güçlü bir sosyal destek yapıya sahip olan, değişime açık olan, kendilerine saygı duyulmasını isteyen, eleştiriye açık, içten denetimli, etkin baş etme yöntemlerini kullanan, hatalarından ders çıkaran daha çok başarılı olan ve daha az kaygı yaşayan kişilerdir (115).

Benlik saygısı yüksek kişiler öncelikle kendilerine değer verir ve kendilerine karşı tutumları olumludur. Bu sayede kendilerini olduğu gibi kabul edip olumlu olumsuz yönlerini rahatlıkla objektif bir şekilde görebilirler. Değişim ve gelişmeye açık olan bu kişiler başarılı olacaklarına inancı tamdır ve herhangi bir zorluk ile karşılaşınca daha çok çaba sarf etmek onları olumlu yönde etkiler. Aynı zamanda yüksek benlik saygısına sahip bireylerin yaratıcı yönleri olup araştırmaya ve keşfetmeye önem verdiklerini bu durumun toplum içindeki rollerinde aktif bir şekilde yer almalarını sağladığı ortaya çıkmıştır (115).

2.6.3. Benlik Saygısı Düşük Bireylerin Özellikleri

Fennell'e göre düşük benlik saygısı, kişinin kendini olumsuz değerlendirmeler neticesinde oluşmaktadır. Öz güveni düşük kişilerin özellikleri şu şekildedir:

Benlik saygısı düşük kişiler, eleştiri ve övgü almakta zorluk çeken, ödev yapmaktan kaçınan, akranlarından olumsuz davranışlar sergileyen kişilerdir.

Benlik saygısı düşük olan bir kişinin kendisine olan güveni düşüktür. Başkalarına bağımlı bir durumları vardır. Utangaç, meraklı, daha az yaratıcı ve daha otoriterdirler.

Kassin'e göre düşük benlik saygısı olan bireylerin başarısızlığı tahmin etme, daha az çaba sarf etme, hayattaki önemli şeyleri görmezden gelme, kendisini değersiz ve başarısız olmakla suçlama gibi bir takım özelliklere sahip olabileceğini bulmuştur.

Ergenlerde görülen birçok sağlık sorununun benlik saygısının düşük olması ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Öz güveni düşük olan ergenler; Başarısızlık bekledikleri, öfkelendikleri, çabalarını azalttıkları, hayattaki önemli şeyleri ihmal ettikleri ve başarısızlığın kendilerini yetersiz ve değersiz hissettikleri saptanmıştır.

Baumeister ve Tice'ye göre, düşük benlik saygısına sahip kişiler, olumsuz ve zayıf yanlarını daha çok ve güçlü vurgulamaktadır.

Coleman ve Hendry, öz saygısı düşük kişilerin kötümser, korkulu, gelecekle ilgili kaygılı düşüncelere hakim ve başarısızlığa meyilli olduklarını bulmuşlardır.

Quatman ve Watson, Lapsley ve Power, Patzek, düşük benlik saygısı düşük bireylerin kaygı, düşük motivasyon, intihar girişiminde bulunma, depresyon ve yeme bozuklukları gibi duygusal ve davranışsal bozukluklar yaşayabileceğini bulmuşlardır.

Düşük benlik saygısına sahip bireyler, önemli buldukları kişilerin, özellikle de ebeveynlerinin kendilerini sevmeyeceğine veya değer vermediğine inanırlar.

Campel ve Lavalle, benlik saygısı düşük olan kişilerin sosyal çevrelerine daha bağımlı olduklarını ve kendilik imajlarında dış olaylarla mükemmel bir şekilde uyumlu bir yapıda olduğunu ve sosyal çevreye tepkilerinde daha sakin, yumuşak olduklarını bulmuşlardır. Tice ise; benlik saygısı düşük olan kişilerin kendilerini uygunsuz, sevilmeyen ve genellikle değersiz bulduklarını, savunmacı ve daha koruyucu bir yapıda olduklarının belirtilerini gösterdiklerini aktarmıştır.

Benlik saygısı düşük olan bir çocuğun okulda ve hayatının geri kalanında yetenekleriyle uyuşmayan başarılar araması daha ihtimal bir durumdur (114).

Rosenberg ve Owens yapmış oldukları deneysel çalışmalarında düşük benlik saygısına sahip bireylerin özelliklerini ortaya çıkarmışlardır. Benlik saygısı düşük

bireyler diğer insanlara kıyasla öz saygılarına zarar verici olan tehditlere karşı daha savunmasızdırlar. Kendilerine yöneltilen eleştirilerden problem yaşarlar ve başarısız olduklarında daha da duygusallaşabilirler. Ayrıca yaşanan olayları olumsuz yönde değerlendirme ve eleştirel olmayan görüşleri eleştiri olarak algılama eğilimindedir. Benlik saygısı düşük kişilerde özellikle baş ağrısı, uyuyamama, sinirlilik gibi ruhsal belirtiler ile daha çok karşılaşılmaktadır. Kendilerine olan güvenleri azdır ve rahatlıkla umutsuzluğa kapılırlar. Bu kişiler sosyal ilişkilerinde daha fazla sorun yaşamaktadır. Genellikle sosyal ortamda kendilerine tehdit olabileceği düşüncesi barındırırlar ortamda **konusulanları** kendi üzerine olumsuz olarak algılarlar (115).

2.7. Ergenlik Döneminin Fiziksel, Psikolojik, Sosyal Gelişiminin Benlik Algısına Etkisi

Ergenlik dönemi bireyin hızlı fiziksel, sosyal, duygusal, bilişsel olarak çeşitli değişimle beraber yeni düşünceler ve amaçlar oluşturduğu ve duygularını farklı yoğunluklarda hissettiği çocukluk ile yetişkinlik çağları arasında bir köprü konumunda görülen bir gelişim dönemidir (116).

Ergenlik dönemi diğer gelişim dönemlerinde olduğu gibi, pozitif gelişimin ve stresin beraberinde yaşandığı ve ergenin kimlik oluşturduğu bir dönemdir. Ergenin bu dönemdeki en temel gelişimsel görevi, kim olduğunu keşfetmesi, beceri ve yeteneklerini tanıması ve bunların farkında olması, yetişkin yaşamı için sağlıklı bir benlik algısı oluşturmaktır. Benlik kavramı, kişinin kendisiyle alakalı sahip olduğu düşünce ve algıları içermektedir. Ergende ve ruhsal sağlığının belirtisi olarak kabul edilen benlik saygısı, yeterlilik duygusunun ve benlik saygısının oluşumu, ergenin kendisi hakkındaki duygu ve düşüncelerini içermektedir (116).

Kimlik oluşumunun en önemli aşamalarından biri olan ergenlik çağında benlik saygısı çok önemlidir. Benlik saygısı, bir ergenin kimliğinin temel bir parçasıdır ve sonraki yaşamlarında nasıl hissettiklerini, düşündüklerini ve davrandıklarını belirler. Öz farkındalık kişinin kendi ağırlığının, şeklin ve dış görünüşünün içselleştirilmiş temsili olması ergenlik döneminde büyük öneme sahiptir. Bu dönemde ergenler geçirdikleri birçok değişiklikler ile beraber benliğinde karışıklıklar yaşamaktadırlar. Eğer birey bulunduğu dönem içerisinde olumlu bir benlik saygısına sahipse bu durum bireyin yüksek bir benlik saygısına sahip olduğunu göstermektedir. Olumlu benlik algısına sahip kişiler, çevrelerinde karşılaştıkları sorunlarla kolaylıkla başa çıkabilirler. Benlik saygısı yüksek olan bireyler, daha sağlıklı zihinsel ve psikolojik gelişime, toplumda bir yer edinmekte

olup daha yüksek yaşam kalitesine sahiptirler. Düşük benlik saygısına sahip kişinin duygularını açıklamasını zorlaştırır, topluma uyum sağlama yeteneklerini azaltır ve olumsuz psikolojik izlenimler bırakmaktadır (116).

Orta yaştaki çocuklar, kendilerini psikolojik terimlerle açıklayabilme kendi özelliklerinin akranlarının özellikleriyle karşılaştırmaya, güçlü ve zayıf yönlerinin nedenlerini eleştirmeye başlarlar. Bu dönemde çocuklar akranları tarafından önemli görülen oyunlarda yeteneklerine sergilemeye çalışır, bununla birlikte içinde bulundukları sosyal çevresine karşı uyum sağlama yolları geliştirirler. Uyum süreci hem okul döneminde hem de arkadaşlıklarda hayat boyu süregelir. Bu ilişkilerin sağlıklı bir şekilde ilerleyebilmesinin temelleri erken çocukluk döneminde atılır. Çocuk çevreye bağlı olmadan kendisi ve bedeni hakkında düşünmeye başladığı andan itibaren öz farkındalığın temelleri atılmış olur. Okul, arkadaşlar ve ebeveynler; bebeklik ve çocukluk yıllarında çocukların benliklerine büyük katkı sağlar (117).

2.8. Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki

Benlik saygısı çocuk ve ergenlerde zorbalığın temelini oluşturan en önemli etmenlerden birisidir. Benlik saygısı, kişinin kendisine karşı olan olumlu veya olumsuz davranış ve tavır içinde olmasıdır. Bu çerçevede bakıldığında olumlu tutum yüksek benlik saygısının, olumsuz tutum ise düşük benlik saygısının belirtisi olarak değerlendirilmektedir (108).

Bireyin kendine olan saygısının yüksek olması, bir başka deyişle kişinin kendini algılama düzeyinin yükselmesi zorbaca davranışlarının gerçekleşmesini önleyebilmektedir. Benlik saygısı arttıkça zorbalık davranışlarında azalma görülmüştür. Benlik saygısının düşük olması zorbalığa yol açabilirken, zorbalığa uğramak da benlik saygısını düşürmeye yol açabilir (108).

Zorbaca davranışlar gösteren çocuk ve ergenler, çevresiyle iletişim problemleri yaşayabilmekte ve bu duruma bağlı olarak gelişen dışlanma, çocukların kendilik algıları olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bu konumdaki çocukların gelecekteki hayatında da zihinsel sağlık sorunların gelişme olasılığı yüksektir. Benlik saygısı düşük çocuklar, sıklıkla tehdit unsurları sebebiyle de zorbaca davranışlar gösterebilmektedirler (108).

Benlik saygısı düşük ve içe dönük çocukların zorbalık yapanların karşısında kendilerini korumaları daha düşük olduğundan ve yüz yüze zorbalıkta; zorbaları acı çekme belirtileri yoluyla ödüllendirme ihtimalleri daha yüksek olduğundan, zorbalılar tarafından “kolay hedefler” olarak seçilmektedirler. Kurbanların kendilerine olan

güvensizlikleri, özellikle erkek çocuk ve ergenlerin fiziksel yetersizlikleri, Olweus 'un açıklamasıyla pasif ya da boyun eğme belirtileri vermekte ve bu özellikler zorbaların dikkatini çekmektedir. Boyun eğici davranışların temelinde, arkadaşlar arasında beğenilmeme, onaylanmama ve reddedilme ile neticelenmesiyle, alay ve tehdit olma konusu yer almaktadır. O halde, zorbalığa uğramadan önce kendilerini zaten zayıf, değersiz ve çaresiz olduğunu düşünen gençlerin, zorbalığa maruz kaldıkça kendilerine ve çevrelerine karşı güvensiz hale geldiklerinden bahsedilebilir. Üstelik, erken yaşta zorbalığa uğramaya sebep olduğu davranışsal ve psikolojik problemler yetişkinlikte de görülmektedir. Schafer ve diğerleri, çocukken zorbalığa uğrayan olan yetişkinlerde, genç yaşta zorbalığa uğramayan akranlarına göre daha düşük benlik saygısı ve daha yüksek duygusal yalnızlık seviyesine rastladıklarını vurgulamışlardır. Arkadaşlık ilişkilerini devam ettirmede daha büyük güçlük çektikleri ve yetişkinliğe kadar devam eden daha yüksek mağduriyet riski altında oldukları bulunmuştur. Buna ilaveten, Pavri'in Griesse ve Buhs'un bildirdiği gibi, kurbanlar saldırgan eğilimlerin bir sonucu olarak tepki vererek zorba-mağdur konumuna gelebilmektedirler (118).

Brighi ve arkadaşları çalışmalarında; siber zorbalık kurbanlarının geleneksel zorbalık kurbanlarına göre daha düşük öz güvene sahip oldukları ve kendilerini yalnız hissettiklerini ifade etmektedir. Cénat ve diğerleri, bu sonuca benzer şekilde çevrimiçi yoluyla zorbalığa maruz kalan ergenlerin, diğer zorbalığın türlerine uğrayan ergenlere göre daha fazla olarak zihinsel sağlık sorun yaşadığını ve benlik saygılarının daha düşük olduğunu belirtmiştir. Aşırı maruziyet beraberinde uyum ve stres bozukluklarını getirebilmektedir. Tam da bu nedenle, zorbalığa uğrayan gençler zorbalık yapanlardan uzak kaldıkları ve genellikle güvenli bir şekilde yaşadığı yerlerde bile kendilerini sanal ağlar aracılığıyla hedef aldıkları gençlere çok yakın olabilmektedirler (118).

Ebeveyn tutumları zorbalık ve benlik saygısını etkileyen bir diğer etmendir. Aşırı otoriter, çelişkili, baskıcı, kayıtsız ya da aşırı koruyucu ebeveynlik tutumları, çocuk ve ergenlerde benlik saygısını düşürebilir ve zorba ya da kurban olmaya zemin hazırlar. Yavuzer, aşırı baskıcı, otoriter, dengesiz ve tutarsız ebeveyn tutumları olan ortamlarda yaşayan çocuklarda zorbaca eylemlere daha sık görüldüğünü ifade etmiştir (108).

2.9. Zorbalığı Önlemede Halk Sağlığı Hemşiresinin Roller

Zorbalık kapsamlı, yaygın çok nitelikli bir halk sağlığı sorunu olarak görülmektedir ve önlenmesi için çok disiplinli işbirliğini gerekmektedir. Okul ve halk sağlığı hemşireleri, çocukların ve ergenlerin fiziksel, psikolojik ve sosyal işlevlerini

değerlendirmek ve akran zorbalığını tespit etmede en iyi pozisyonda olan sağlık personeli'dir. Fiziksel zorbalıklarda bireyin ilk müdahalesinde bulunan birincil kişi olmaları önem arz etmektedir. Okullarda sağlığı korumak adına uygulanan hizmetlerinin temel hedefleri; fiziksel ve zihinsel sağlığı geliştirmek, iyi sosyal ve çevresel koşulları desteklemek, yaralanma ve hastalıkları engellemektir (119).

Aile, sosyal çevre ve okul ortamı gibi birçok faktör zorbalık davranışının ortaya çıkmasında rol oynamaktadır (15). Okul sağlığı hemşireliği Ülkemizde de çıkarılan hemşirelik yönetmelik programında halk sağlığı hemşireliğinin bir alt bölümü şeklinde açıklanmıştır. Yönetmeliğe göre; okul sağlığı hemşiresi; okullarda okul sağlığı hizmetleri ile ilgili ve sorunları ve ihtiyaçları teşhis etmek, uygun müdahaleleri planlamak ve gerekli önleyici tedbirlerin alınmasını sağlar. Bundan ötürü okulda zorbalık olayının gerçekleşmesinde, okul hemşiresi, okul yöneticisi ve psikolojik danışmanlar arasında multidisipliner bir ekip çalışmasına ihtiyaç duymaktadır. Akran zorbalığı belirlendiğinde okul hemşiresi ile iletişim sağlanmalıdır (31).

Akran zorbalığının daha fazla sınıfta, okulda ya da okul çevresinde olması sebebiyle araştırmalar daha çok okul hemşireliği ile ilişkilidir. Hemşireler; öğretmenler ve ebeveynler gibi çocuğun okulda gösterdiği davranışı ile doğrudan bağlantılı olmadığı için ergen ile daha yakın, güvene dayalı ilişki kurabilir ve zorbalık eylemlerinin azalmasına ya da durdurmasına yardımcı olabilirler (119) .

Okul sağlığı hemşireleri okullardaki sağlık hizmet ve programlarının uygulamasında oldukça etkileyicidirler (31). Okul iklimindeki okul hemşiresi tarafsız bir destek kaynağı olarak konumlandırılmıştır. Okul hemşirelerinin okul sağlığında önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Okul sağlığı hemşirelerinin okul ortamında zorbalığı teşhis etmede ve bu davranışlarla müdahale etmede kilit oyuncu konumunda olması gerekir (119).

Okul sağlığı hizmetlerinin sağlanmasında hemşireler eğitici, danışman, savunucu ve lider yönlerini iyi kullanıp okullarda yaşanan zorbalığın önüne geçmede hemşirelik kuramları rehberliğinde sistematik olarak yaklaşmasında etkili olabilirler. Ayrıca geliştirmiş oldukları programlarla okul, aile, öğrenci ve öğretmen arasında bütüncül bir ortamın oluşturulmasında etkili olabilirler (119). Okul hemşiresi okulda yaşanan zorbalığı önlemek için iyi düzeyde bilgi, zorba, mağdur, zorba-kurban ve seyirciler üstünde etkilerini, denetleme becerisi, öğrencilere baş etme becerileri edindirme, okulda çalışan görevlilere ve öğrencileri konu hakkında bilgilendirme, zorbalığa uğrayacak fazla kilolu olabilecek engelli insanlar gibi dezavantajlı grupları belirleyebilme, etkili iletişim kurabilme, aileleri okullarda uygulanan hizmet ve programlara ekleyebilme ve önleme

alışmaları gerçekleştirebilme yeteneğine sahip olmalıdır (15). Zorbalığa uğrayan mağdurların desteklenerek cesaretlendirilmesi, olası tehditlere karşı başa çıkma yollarının geliştirilmesi, süreçler üzerinde kontrolü sağlamak, faydalı nleme ve mücadele programlarını geliştirmek ve bu programların uygulanmasında hemşirelerin etkili rol ve sorumlulukları vardır. (120)

Okul hemşiresinin zorbalıktaki rolü dört kriter kullanılarak tanımlanmıştır:

Tanılama yapması; davranışın tanılanması,

Danışmanlık yapması; zorbalığın önlenmesi programların uygulanması için okul ve aileyi dahil ederek işbirliği yapmak,

Önleyici olması; sağlığın korunması ve sağlığın teşviki ve geliştirilmesi programların uygulanması,

Bilimsel araştırmalar yapması, zorbalığı önlemek için yeni ölçüm araçları geliştirmek, girişim ve stratejiler uygulamak (73).

Yapılan bir araştırmada, öğrenciler zorbalığa uğradıklarını diğer kişilere anlatma yönünde zorlandığını, zorbalığa maruz kalınca ve şahit olunca çok az eylemde bulunduklarını veya hiç önlem almadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciler zorbalıkla ilgili yardım alma konusunda okul sağlığı hemşiresine, öğretmenleri ve ebeveynlerine kıyasla zorbalık hakkında bilgi paylaşmak için onlara daha çok güvendiklerini daha rahat olduğunu bildirmişlerdir.

Norveç’te ki, okul sağlığı hemşireleri zorbalığın nasıl azaltılacağı konusunda öğrencilere kişisel olarak danışmanlık sunmaktadırlar. Bu husustaki amaç; öğrencilerin okul yıllarında kontrollü tercihler yapmalarına yardımcı olmak, okulda akranlar arasındaki zorbalık tutum ve davranışlarını değerlendirmektir. Akran zorbalığı probleminin bir diğer amaı; öğrencilere doğru davranış perspektifi kazandırmak ve öğrencinin ihtiyaçlarına göre şekillendirilmiş bakım, eğitim gibi uygulamaları hayata geçirmektir (119).

Ülkemizdeki hemşirelik kanununda, okul hemşirelerinin okul sağlık hizmetlerindeki görev, yetki ve sorumlulukları tanımlanmış olmasına rağmen, devlet okullarında hemşire istihdamı sağlanmamaktadır. Sadece bazı özel okullarda hemşireler görev almakta ve çoğunlukla ilk yardım, tıbbi yardım ile ilaç yönetimi gibi diğer görevlerden sorumludurlar. Okullarda hemşireler tarafından uygulanan akran zorbalığının önlenmesi yolunda çalışmalar değerlendirildiğinde; girişimcilik ve zorbalık karşıtı çalışma programlarının akran zorbalığını önlemede etkili olduğu bildirilmiştir (31). Hemşireler okul sağlığı eğitimlerini plan program çerçevesinde yürüten en önemli

sağlık alışanlarındandır. Kısaca akran arasındaki zorbalık; ğrenci, okul ve ailelerle birlikte karar verilen ve erken dönemde hemşirelik müdahaleleri ile belirlenerek azaltılabilir, olumsuz etkileri hafifletilmesiyle yok edilebilir (120).

3. MATERYAL VE METOD

3.1. Araştırmanın Türü

Araştırma, adölesanlarda akran zorbalığı ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla ilişkisel tanımlayıcı olarak yapıldı.

3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer Ve Zaman

Araştırma, Mart 2022- Temmuz 2023 tarihleri arasında Adıyaman'ın Gerger İlçesinde bulunan Gerger Çok Programlı Anadolu Lisesi, Gölyurt Çok Programlı Anadolu Lisesi, Gerger Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde yapıldı.

3.3. Araştırmanın Evren Ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Adıyaman ilinin Gerger ilçesinde yer alan farklı sosyoekonomik düzeylerdeki ortaöğretim okullarının (Gerger Çok Programlı Anadolu Lisesi, Gölyurt Çok Programlı Anadolu Lisesi Gerger Anadolu İmam Hatip Lisesinde) 9, 10, 11 ve 12. Sınıflarına devam eden 530 ergenden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, güç analizi ile %95 güven aralığında 0.05 yanlış düzeyinde 0.25 etki büyüklüğünde 0.95 evreni temsil gücüyle 394 adölesan belirlenmiştir. Ancak çalışmamıza 402 öğrenci katılım sağlamıştır. Liselerde seçilecek adölesan öğrenciler listelenerek basit rastgele yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Liselerde adölesanlardan Çok programlı Anadolu Lisesi 149 kişi, Gölyurt Çok Programlı lisesi 98 kişi, Gerger Anadolu İmam Hatip Lisesi 155 kişi katılım sağlamıştır. Toplamda 402 adölesana ulaşılmıştır.

3.4. Araştırmaya Dâhil Edilme ve Dışlanma Kriterleri

Dahil Edilme Kriteri

- İletişim problemi olmayan
- Herhangi bir psikolojik rahatsızlığının olmaması

Dışlanma Kriteri

- Araştırmadan ayrılma

3.5. Verilerin Toplanması

Verilerin toplanmasında, araştırmacının oluşturduğu 'Kişisel Bilgi Formu', 'Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği', 'Akran Zorbalığı Ölçeği' ve 'Rösenberg

Benlik Saygısı Ölçeği' kullanılmıştır. Araştırmanın verileri Mayıs 2022 tarihleri arasında hafta içi ortaöğretim kurumlarında (Gerger ilçesine bağlı Gerger Çok Programlı Anadolu Lisesi, Gerger Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Gölyurt çok programlı Anadolu Lisesi'nde eğitim gören öğrencilere, izinleri alındıktan sonra sınıflarda yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak anket formunu doldurmaları istenip anketin yapılma amacı açıklanarak toplandı. Anket formunda nasıl doldurulacağı talimatları yazılmıştır. Her anket görüşmesi yaklaşık 12-15 dakika sürmüştür.

3.6. Veri Toplama Araçları

3.6.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından literatür (54, 65, 146) bilgileri taranarak oluşturulan bu form Ergen öğrencilerin akran ilişkileri, sosyo-demografik özelliklerine göre (Yaş, Cinsiyet, Aile Tipi, Eğitim Durumu, Okul Türü, Ekonomik durumu, Başarı durumu) vs bilgileri içeren sorulara yer verilmiştir.

3.6.2. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği

Mynard ve Joseph'in geliştirmiş oldukları Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeğinin madde içeriğinde Türk çocuklarında yaygın olarak gözlenen bazı saldırgan davranışlar eklenip Gültekin ve Sayıl tarafından bir ölçek oluşturulmuştur. Gültekin ve Sayıl orijinal ölçekteki maddelerinin tamamının Türkçe çevirisini yaptıktan sonra, Türkiye'deki ilk ve orta öğretim öğrencilerine uygun olmadığını düşündüğü iki maddeyi ölçekten çıkarıp bunun yerine orijinal ölçekte olmayan dört madde eklenmiştir. Bunlar: "Beni çimdiklerler, "Hakkımda dedikodu çıkarırlar, "Konuşma biçimimle alay ederler" ve "Bana hakaret ederler" maddeleridir. Orijinal ölçeğin alt boyutlarının Cronbach Alfa değerleri tatminkar düzeydedir. Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışması devlet okullarında, kent örnekleminde ve orta sosyoekonomik düzeydeki okullarda uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin güvenirliği cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları cinsinden hesaplanmış ve ölçeğin tamamı için .86, 'korkutma / sindirme' için .73, 'açık saldırı' için .72, 'alay' için .68, 'ilişkisel saldırı' .72, 'kişisel eşyalara saldırı' için .67 olarak bulunmuştur. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği toplam 27 maddeden oluşmaktadır. Katılımcılar her soruya "hiçbir zaman (0)" "bir kere (1)" ve "birden fazla (2)" şeklinde cevap vermişlerdir. Ölçekten alınan en düşük puan (0) en yüksek puan (54) tür. Ölçekten alınan toplam puanların düşük veya yüksek olmasına göre

kurbanlar belirlenmektedir. Öğrencilerin zorbalığı anlayabilmeleri için araştırma ölçeğinin başına zorbalığı açıklayıcı tanımlamalar ve yönergeler konulmuştur. Mevcut araştırmada kullanılan ölçeği daha sonra Pekel, 5. ve 6. sınıflarda, Akgün hazırlık, lise 1 ve lise 2. sınıflarda zorba, kurban ve zorba/kurbanları ve katılmayanları belirlemek için kullanmışlardır. (146).

3.6.3. Akran Zorbalığı Ölçeği

Akran Zorbalığı Ölçeği, Shaw, Dooley, Cross, Zubrick ve Waters, tarafından siber zorbalığa ilişkin davranışları belirlemek amacıyla oluşturulmuş bir ölçme aracıdır. Ölçek, 5'li likert tipinde toplam 10 madde ve tek alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekte yer alan maddeler (1) Yapmadım, (2) Bir ya da iki kez yaptım, (3) Ayda bir kez yaptım, (4) Haftada bir kez yaptım ve (5) Haftada birkaç kez yaptım seçeneklerinde 1 ile 5 aralığında cevaplanmaktadır. Kişinin kendisi tarafından cevaplanmakta ve zaman sınırlaması olmamaktadır. Ölçeğin Arslan tarafından Türkçe'ye uyarlaması yapılmıştır. Yapılan güvenirlik analizi sonucunda ölçeğin Cronbach's Alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı. 86 olarak hesaplanmıştır (54).

3.6.4. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ)

Bu ölçek Morris Rosenberg tarafından 1963 yılında geliştirilmiş.. Rosenberg, benlik saygısının ölçümünde, kişinin kendisini değerlendirmesinde bütüncül bir tutum üzerinde durmuştur. RBSÖ'nin Türkiye'deki güvenirlik ve geçerlilik çalışmaları Çuhadaroglu tarafından iki yüz beş kişilik lise örneklem grubunda yapılmıştır. RBSÖ'nün Türkçe geçerlilik ve güvenirlik çalışmasında 0-1 puan yüksek benlik saygısı, 2-4 puan orta benlik saygısı, 5-6 puan düşük benlik saygısı olarak puanlandırılmıştır. RBSÖ on iki alt alandan oluşmaktadır ve ilk on maddesi benlik saygısını ölçmektedir. Olumlu ve olumsuz yüklü maddeler art arda olarak sıralanmaktadır. 1. 2. 4. 6. 7. maddeler olumlu, 3. 5. 8. 9. 10. maddeler olumsuz yüklüdür. Ölçek puanlamasında düşük puan, benlik saygısının yüksekliğini; yüksek puan, benlik saygısının düşüklüğünü göstermektedir. Ölçeğin, test tekrar test güvenirlik katsayısı .75 ve iç tutarlılık katsayısı .71 olarak hesaplanan bu 10 maddelik versiyonu benlik saygısını ölçmek amacıyla kullanılmaktadır (35).

3.7. Araştırmanın Değişkenleri

Bağımlı değişken: Akran zorbalığı ve benlik saygısı ile ilgili ölçeklerden elde edilen puanlar.

Bağımsız değişken: Adölesan bireylerin sosyo-demografik özellikleri, akran ilişkileri, zorbalık sonucunda psikolojik ve ruhsal durumları.

3.8. Verilerin Değerlendirilmesi

Elde edilen verilerin istatistiksel analizleri için SPSS 28 (Statistical Package for the Social Sciences 28) istatistik programı kullanılmıştır. Adölesanların sosyodemografik verileri sayı ve yüzde ile anlatılmıştır. Verilerin analizinde yüzdelik ve dağılımlar hesaplanıp değişkenlerin karşılaştırılmasında veri özelliklerine göre parametrik tanımlayıcı istatistik yöntemler; Korelasyon analizi, Cronbach's Alpha ve bağımsız gruplarda t- testi kullanılmıştır. Sonuçlar % 95 güven aralığında $p < 0.05$ yanlgı düzeyinde istatistiksel olarak önemli kabul edilmiştir.

Çalışma verileri değerlendirilirken kategorik değişkenler için sıklıklar (sayı, yüzde), sayısal değişkenler için ise tanımlayıcı istatistikler (ortalama, standart sapma, minimum, maksimum) verilmiştir.

Sayısal değişkenlerin normallik varsayımları için çarpıklık ve basıklık katsayıları incelenmiş ve katsayıların ± 1.5 aralığında olması nedeniyle değişkenlerin normal dağıldığı görülmüştür. Bu nedenle çalışmada parametrik olan istatistiksel yöntemlerden yararlanılmıştır.

İki bağımsız sayısal değişken arasındaki ilişkiler Pearson Korelasyon Katsayısı ile yorumlanmıştır. İki bağımsız grup arasındaki farklılıklara Bağımsız Örneklem t Testi ile bakılmıştır. Analizlerde istatistiksel anlamlılık 0.05 düzeyinden yorumlanmıştır.

Çalışmada kullanılan ölçeklerin Cronbach's Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış ve ölçeklerin güvenilir olduğu görülmüştür ($\alpha > 0.700$).

3.9. Araştırmanın Etik İlkeleri

Araştırmanın yapılabilmesi için İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan onay (Ek: 6) ve araştırmanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden ve çalışmanın yapılacağı okul idarelerinden yasal izin (Ek: 7) alınmıştır. Çalışmaya başlamadan önce bireylere çalışmanın yapılma amacı açıklanarak bireylerden sözel izinler alınmıştır.

3.10. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılığı bulunmamaktadır, evrene genellenebilir.

4. BULGULAR

Bu bölümde Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği, Akran Zorbalığı Ölçeği ve Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puan ortalamaları arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılan analiz sonuçları bulunmaktadır.

Tablo 4.1. Kişisel Özelliklere İlişkin Dağılımlar (n=402)

Değişkenler	Sayı	Yüzde
Yaş (Ort±SS=15.85±1.36)		
13-14 Yaş	69	17.1
15-16 Yaş	194	48.3
17-22 Yaş	139	34.6
Cinsiyet		
Kadın	247	61.4
Erkek	155	38.6
Sınıf		
9	106	26.4
10	140	34.8
11	97	24.1
12	59	14.7
Kendisi dahil Kardeş Sayısı		
1-3	91	22.6
4-6	228	56.8
7-11	83	20.6
Anne Baba Yaşama Durumu		
Her ikisi Sağ	377	93.8
Anne Sağ	22	5.5
Baba Sağ	3	0.7
Anne Eğitim Durumu		
Okuryazar	49	12.2
Okuryazar Değil	93	23.1
İlkokul	194	48.3
Ortaokul	42	10.4
Lise	14	3.5
Üniversite	10	2.5
Baba Eğitim Durumu		
Okuryazar	41	10.2
Okuryazar Değil	17	4.2
İlkokul	204	50.7
Ortaokul	86	21.4
Lise	42	10.5
Üniversite	12	3.0
Aile Tipi		
Çekirdek Aile	178	44.3
Geniş Aile	166	41.3
Geleneksel Aile	48	11.9
Parçalanmış Aile	10	2.5
Okul Türü		
Çok Programlı Anadolu	159	39.6
Anadolu İmam Hatip	238	59.2
Diğer	5	1.2

Aile Ekonomik Durumu		
Kötü	23	5.7
Orta	280	69.7
İyi	99	24.6
Okuldaki Başarı Durumu		
Çok İyi	68	16.9
İyi	142	35.3
Orta	159	39.6
Kötü	33	8.2
Kendini Okulda Güvende Hissetme Düzeyi		
Çok	100	24.9
Orta Düzey	158	39.3
Çok Az	48	11.9
Hiç	39	9.7
Bilmiyorum	57	14.2
Okulda Arkadaşlarıyla İlişki Durumu		
İyi	264	65.7
Orta	113	28.1
Kötü	25	6.2
Çoğu Arkadaşlarının Bazı Yönleriyle Kendisinden İyi Olduğunu Düşünme		
Evet	213	53.0
Hayır	189	47.0
Zorbalığı Tanımlama Şekli		
Kötü Söz, Davranış Sergilemek	139	34.6
Şiddet, Tehdit, Alay	124	30.8
Baskı Kurmak	48	11.9
Birine İstemediği Bir Şeyi Zorla Yaptırmak	91	22.6
Zorbalığa Maruz Kalma		
Evet	117	29.1
Hayır	285	70.9
Zorbalık Uygulama		
Evet	100	24.9
Hayır	302	75.1

Tablo 4.1 incelendiğinde çalışmaya katılan kişilerin:

Yaş ortalaması ve standart sapması 15.85 ± 1.36 yaştır. %48.3'ü 15-16 yaş grubundadır. %61.4'ü kadındır. %26.4'ü 9.sınıfta iken %34.8'i 10.sınıf. %24.1'i 11.sınıf ve %14.7'si ise 12.sınıftır. %56.7'sinin kendisi dahil evde yaşayan kardeş sayısı 4-6 aralığındadır. %93.8'inin anne babası sağdır. %48.3'ünün anne eğitim düzeyi ilkökul. %50.7'sinin baba eğitim düzeyi ilkökuldur. %44.3'ünün aile tipi çekirdek aile iken %41.3'ünün geniş ailedir. %59.2'sinin okul türü Anadolu İmam Hatip Lisesidir. %69.7'sinin aile ekonomik durumu ortadır. %35.3'ünün okuldaki başarısı iyi iken %39.6'sının ortadır. %65.7'sinin okuldaki arkadaşlarıyla ilişkisi iyidir. %53'ü okuldaki

arkadaşlarının bazı yönleriyle kendisinden iyi olduğunu düşünmektedir. %34.6'sı zorbalığı “Kötü Söz. Davranış Sergilemek” şeklinde tanımlamakta iken %30.8'i “Şiddet. Tehdit. Alay”. %11.9'u “Baskı Kurmak” ve %22.6'sı ise “Birine İstemediği Bir Şeyi Zorla Yaptırmak” şeklinde tanımlamaktadır. %29.1'i zorbalığa maruz kalmaktadır. %24.9'u zorbalık uygulamaktadır.

Tablo 4.2. Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
Akran Zorbalığı Ölçeği	13.94	5.95	10	50
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	1.47	0.90	0	5.67
Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban)	7.88	9.85	0	54
Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Zorba)	4.68	9.74	0	54
Korkutma Sindirme (Kurban)	1.04	2.34	0	14
Korkutma Sindirme (Zorba)	1.02	2.65	0	14
Açık Saldırı (Kurban)	1.10	2.21	0	12
Açık Saldırı (Zorba)	0.99	2.38	0	12
Alay (Kurban)	2.06	2.67	0	10
Alay (Zorba)	1.48	2.44	0	10
İlişkisel Saldırı (Kurban)	2.09	2.69	0	8
İlişkisel Saldırı (Zorba)	0.59	1.59	0	8
Kişisel Eşyalara Saldırı (Kurban)	1.58	2.38	0	10
Kişisel Eşyalara Saldırı (Zorba)	0.61	1.83	0	10

Tablo 4.2 incelendiğinde çalışmaya katılan kişilerin:

Akran Zorbalığı Ölçeği puanlarının ortalaması ve standart sapması 13.94 ± 5.95 iken Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarının 1.47 ± 0.90 , Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban) puanlarının 7.88 ± 9.85 ve Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Zorba) puanlarının ise 4.68 ± 9.74 'tür.

Tablo 4.3. Akran Zorbalığı Ölçeği Puanları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği
Akran Zorbalığı Ölçeği	r	.158**
	p	0.001

r: Pearson Korelasyon Katsayısı ** : $p < 0.01$

Tablo 4.3 incelendiğinde uygulanan korelasyon analizi sonucunda çalışmaya katılan kişilerin:

Akran Zorbalığı Ölçeği puanları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak önemli, düşük düzeyde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır ($r=0.158$).

Tablo 4.4. Akran Zorbalığı Kurban Belirleme Ölçeği Puanları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

		Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği
Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban)	r	.299**
	p	0.000
Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Zorba)	r	.171**
	p	0.001
Korkutma Sindirme (Kurban)	r	.182**
	p	0.000
Korkutma Sindirme (Zorba)	r	.142**
	p	0.004
Açık Saldırı (Kurban)	r	.220**
	p	0.000
Açık Saldırı (Zorba)	r	.160**
	p	0.001
Alay (Kurban)	r	.297**
	p	0.000
Alay (Zorba)	r	.166**
	p	0.001
İlişkisel Saldırı (Kurban)	r	.257**
	p	0.000
İlişkisel Saldırı (Zorba)	r	.162**
	p	0.001
Kişisel Eşyalara Saldırı (Kurban)	r	.231**
	p	0.000
Kişisel Eşyalara Saldırı (Zorba)	r	.134**
	p	0.007

r:Pearson Korelasyon Katsayısı **: $p<0.01$

Tablo 4.4 incelendiğinde uygulanan korelasyon analizleri sonucunda çalışmaya katılan kişilerin:

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları ile Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban) puanları arasında istatistiksel olarak önemli, düşük düzeyde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır ($r=0.299$). Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları ile Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Zorba) puanları arasında istatistiksel olarak önemli, düşük düzeyde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır ($r=0.171$).

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları ile Korkutma Sindirme (Kurban), Korkutma Sindirme (Zorba), Açık Saldırı (Kurban), Açık Saldırı (Zorba), Alay (Kurban),

Alay (Zorba), İlişkisel Saldırı (Kurban), İlişkisel Saldırı (Zorba), Kişisel Eşyalara Saldırı (Kurban), Kişisel Eşyalara Saldırı (Zorba) puanları arasında istatistiksel olarak önemli, düşük düzeyde pozitif yönlü ilişkiler bulunmaktadır.

Tablo 4.5. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Gruplarına Göre Akran Zorbalığı Ölçeği Puanlarının Farklılıklarının İncelenmesi

	Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Grupları	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Akran Zorbalığı Ölçeği	Yüksek Benlik Saygısı	309	13.38	5.78	3.392	<0.001*
	Orta Benlik Saygısı	92	15.84	6.18		

*:p<0.05 t: Bağımsız gruplarda t testi

Tablo 4.5 incelendiğinde uygulanan bağımsız örneklem t testi sonucunda:

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre yüksek benlik saygısı ve orta benlik saygısı grupları arasında Akran Zorbalığı Ölçeği puanları bakımından istatistiksel olarak önemli farklılık bulunmaktadır (p<0.01). Buna göre Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre orta benlik saygısı grubundaki kişilerin Akran Zorbalığı Ölçeği puanları Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre yüksek benlik saygısı grubundaki kişilerden istatistiksel olarak önemli derecede daha fazladır.

Tablo 4.6. Zorbalığa Maruz Kalma ve Zorbalık Uygulama Durumlarına Göre Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Puanlarının Farklılıklarının İncelenmesi

		Sayı	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	Zorbalığa Maruz Kalma					
	Evet	117	1.76	1.02	3.858	<0.001*
	Hayır	284	1.34	0.82		
Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	Zorbalık Uygulama					
	Evet	100	1.76	0.94	3.779	<0.001*
	Hayır	302	1.37	0.87		

*:p<0.05 t: Bağımsız gruplarda t testi

Tablo 4.6 incelendiğinde uygulanan bağımsız örneklem t testleri sonucunda:

Zorbalığa maruz kalan ve kalmayan kişiler arasında Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları bakımından istatistiksel olarak önemli farklılık bulunmaktadır (p<0.05). Zorbalık uygulayan ve uygulamayan kişiler arasında Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

puanları bakımından istatistiksel olarak önemli farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). Buna göre zorbalığa uğrayan kişilerin Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları zorbalığa uğramayan kişilerden istatistiksel olarak önemli derecede daha fazladır. Zorbalık uygulayan kişilerin Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları zorbalık uygulamayan kişilerden istatistiksel olarak önemli derecede daha fazladır.

Tablo 4.7. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Gruplarına Göre Akran Zorbalığı Kurban Belirleme Ölçeği Puanlarının Farklılıklarının İncelenmesi

	Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Grupları	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	t	p
Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban)	Yüksek Benlik Saygısı	309	1.07	0.46	5.585	<0.001*
	Orta Benlik Saygısı	92	2.73	0.71		
Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Zorba)	Yüksek Benlik Saygısı	309	6.06	8.28	3.306	<0.001*
	Orta Benlik Saygısı	92	14.00	12.10		
Korkutma Sindirme (Kurban)	Yüksek Benlik Saygısı	309	3.63	8.41	3.860	<0.001*
	Orta Benlik Saygısı	92	8.28	12.70		
Korkutma Sindirme (Zorba)	Yüksek Benlik Saygısı	309	0.71	1.79	2.920	0.004*
	Orta Benlik Saygısı	92	2.14	3.41		
Açık Saldırı (Kurban)	Yüksek Benlik Saygısı	309	0.75	2.21	4.041	<0.001*
	Orta Benlik Saygısı	92	1.92	3.66		
Açık Saldırı (Zorba)	Yüksek Benlik Saygısı	309	0.81	1.86	2.777	0.006*
	Orta Benlik Saygısı	92	2.11	2.92		
Alay (Kurban)	Yüksek Benlik Saygısı	309	0.77	2.10	5.151	<0.001*
	Orta Benlik Saygısı	92	1.72	3.06		
Alay (Zorba)	Yüksek Benlik Saygısı	309	1.63	2.35	3.636	<0.001*
	Orta Benlik Saygısı	92	3.47	3.17		
İlişkisel Saldırı (Kurban)	Yüksek Benlik Saygısı	309	1.21	2.25	5.159	<0.001*
	Orta Benlik Saygısı	92	2.38	2.82		
İlişkisel Saldırı (Zorba)	Yüksek Benlik Saygısı	309	1.69	2.43	2.891	0.005*
	Orta Benlik Saygısı	92	3.48	3.05		
Kişisel Eşyalara Saldırı (Kurban)	Yüksek Benlik Saygısı	309	0.44	1.37	4.769	<0.001*
	Orta Benlik Saygısı	92	1.11	2.10		
Kişisel Eşyalara Saldırı (Zorba)	Yüksek Benlik Saygısı	309	1.22	2.05	2.524	0.013*
	Orta Benlik Saygısı	92	2.80	2.98		

*: $p<0.05$ t: Bağımsız Örneklem t testi

Tablo 4.7 incelendiğinde uygulanan bağımsız örneklem t testleri sonucunda:

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre yüksek benlik saygısı ve orta benlik saygısı grupları arasında Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban), Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Zorba) ve alt boyutları puanları bakımından istatistiksel olarak önemli farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$). Buna göre Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre orta benlik saygısı grubundaki kişilerin Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban), Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Zorba) ve alt boyutları puanları Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre yüksek benlik saygısı grubundaki kişilerden istatistiksel olarak önemli derecede daha fazladır.

5. TARTIŞMA

Akran zorbalığı, son yıllarda araştırmacıların dikkatini çeken yaygın bir küresel sorun olmakla birlikte, literatürde failden daha zayıf veya daha az güçlü olan bir kişinin tekrar tekrar kasıtlı olarak incitilmesi olarak tanımlanmaktadır (121). Bir başka tanım ile bir ya da birden çok bireyin başka bir bireye, üst üste, kasıtlı olacak biçimde, doğrudan ve dolaylı şekilde uygulanan fiziksel ve psikolojik istismarlardır (122).

Her okulda görülebilen dünya çapında bir sorun olan akran zorbalığı; bireylerde korku, okul başarısında azalma, okul devamsızlığında artış ve hatta intihar eğilimi meydana getirebilmektedir (123, 124). Ulusal Eğitim Merkezi'nin verilerine göre, 12-18 yaşları arasındaki yaklaşık 3.2 milyon genç, bir tür zorbalığa maruz kaldığı ve her gün 160.000'den fazla çocuğun okulda yaşadığı travma nedeniyle okuldan uzaklaştığı görülmektedir (125). Akran zorbalığı, yüksek düzeyde benmerkezcilik nedeni ile en fazla adolesan dönemde görülmektedir (126).

Yaygın olarak zorbalıkta merkezi olarak düşünülen faktörlerden biri benlik saygısıdır. Benlik saygısı, kişinin kendi değerinin genel bir değerlendirmesi olarak, kendisine yönelik olumlu veya olumsuz bir yönelim olarak tanımlanmaktadır. Rosenberg'e göre benlik saygısı, çocuğun gelişiminde önemli görev üstlenmektedir, çünkü kişinin başkalarıyla anlamlı ve doyurucu yollarla ne ölçüde bağlantılı olduğuyla ilgili kendine atıfların temelini oluşturmaktadır. Ayrıca çocukların dünyaya uyum sağlamadaki başarılarını yansıtmakta ve başarılı (veya başarısız) uyum koşullarını derecelendirmektedir (127).

Benlik saygısının zorbalıkla (olumlu ya da olumsuz) güçlü bir şekilde bağlantılı olduğunu öne süren çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Benlik saygısı ve akran zorbalığı arasındaki ilişki ile ilgili olarak, kanıtlar güçlü bir negatif korelasyon olduğunu göstermektedir (128, 129). Zorbalık davranışının benlik saygısının yüksek olduğu durumlarda azaldığı görülmektedir. Benlik saygısı; aynı zamanda kişinin kendisine olan güveni, kendini farklı ifade etme şekli, kendini savunma yeteneği, öz farkındalığı ve diğer özelliklerini de yansıtabilmektedir. Bu bağlamda, benlik algısının yüksek olması bireyin öz benliğinde yükselmeyi sağlar ve bireyin zorbaca eylemlere uğraması ya da zorbalık yapma eylemlerini engellediği varsayılabilir (130, 131).

Zorbalığa maruz kalan bireylerin fiziksel/zihinsel sağlık ve akademik performansla ilgili sorunlar yaşama olasılıklarının olduğu literatürde tanımlanmıştır.

Zorbalığa maruz kalmayan bireylere kıyasla depresyon, kaygı ve düşük benlik saygısı yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (132-134). Ek olarak, araştırmalar depresyon, kaygı ve düşük benlik saygısının zorbalığın sadece sonuçları değil, aynı zamanda öncülleri olduğunu da belirlemiştir (135,136). Bu nedenle, zorbalığa karışan ergen öğrencilerin akranlarına göre depresyon, kaygı ve düşük benlik saygısı yaşama olasılıkları daha yüksektir. Geçmiş araştırmalar, zorbalığa karışan adölesanlar arasında öne çıkan birkaç fiziksel sağlık sorununu da tanımlamıştır. Zorbalığa uğrayan gençlerin karın ağrısı, uyku sorunları, spesifik olmayan baş ağrıları, kas gerginliği, aşırı yorgunluk ve bastırılmış iştah yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (135, 137). Zorbalık ve psikomatik problemler arasındaki ilişkiyi inceleyen bir meta-analizde, zorbalığa maruz kalan çocukların, zorbalığa karışmayan akranlarına kıyasla önemli ölçüde daha fazla psikosomatik sorun yaşama riski taşıdığı bulunmuştur.

Bu araştırmada Adıyaman ili Gerger ilçesinde farklı sosyoekonomik düzeylerdeki ortaöğretim okullarının 9, 10, 11 ve 12. sınıflarına devam eden öğrencilerin yaş, okul, cinsiyet, kardeş sayısı gibi tanıtıcı bilgilerine, bireylerin okuldaki arkadaşları ile ilişkisi, okulda kendini güvende hissetme durumu ve ailelerinin öğrenim düzeyleri, ekonomik durumları gibi bilgilere yer verilmiştir. Ek olarak bu bilgiler literatür tarafından akran zorbalığı ve benlik saygısı arasındaki ilişkisi tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Akran Zorbalığı Ölçeğinde 10-50 arası puan alınabilirken, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeğinde 0-6 arası puan alınabilmektedir. Yapılan bir çalışmada, öğrencilerin Akran Zorbalığı Ölçeği Kurban ortalama puanının 7.7 ± 10.1 , zorba boyutunun 3.0 ± 6.4 olduğu saptanmıştır (139). Bu araştırmada öğrencilerin zorba ve kurban olma durumlarının düşük olduğu görülmektedir. Çalışmamızın sonucuna göre Akran Zorbalığı Ölçeği puanlarının ortalaması ve standart sapması 13.94 ± 5.95 iken Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarının 1.47 ± 0.90 , Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban) puanlarının 7.88 ± 9.85 ve Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Zorba) puanlarının ise 4.68 ± 9.74 olduğu belirlenmiştir (Tablo 4.2). Bu bulgular öğrencilerin kurban olma durumlarının zorbalığa göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Yapılan bir araştırmada, Benlik Saygısı Ölçeğinden aldıkları puanlarla Akran zorbalığı Ölçeğinden aldıkları toplam puanlar arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (140). Bu durum benlik saygıları artan çocukların akran zorbalığına kurban olma durumlarının azaldığını göstermektedir. Acar'ın yaptığı bir araştırmada akran zorbalığı davranışı gösteren ve akran zorbalığı mağduru olan çocukların benlik

saygılarının düşük olduğu bildirilmiştir (141). Yine benzer şekilde farklı uyruklardan 130 adölesanın dâhil edildiği bir araştırmada ise, akran zorbalığı (zorbalık) seviyesi ile benlik saygısı arasında orta seviyede, negatif (ters) yönde ve anlamlı bir ilişki ($r = -.349$) bulunmuştur ($p < 0.05$) (142). Bizim çalışmamızda ise Akran Zorbalığı Ölçeği puanları ile Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düşük düzeyde pozitif yönde ilişki bulunmaktadır ($r = 0.158$) (Tablo 4.3). Bu bulgu adölesanların arkadaşlarına gerçekleştirdikleri zorbalık seviyelerinin artması benlik saygısı düzeylerinin artması olarak yorumlanabilir. Literatür ile kıyaslandığında bu bulgunun farklı olduğu görülmektedir. Bu farklılığın nedenleri arasında, örneklem sayısının ve yaş grupların farklı olması sayılabilir. Sosyodemografik özellikler açısından homojen bir dağılım ile daha geniş bir örneklem üzerinde yapılacak bir araştırma sonucunda daha net sonuçlar ortaya konulabilir.

Ortaokulda öğrenim gören 1052 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada akran zorbalığı (kurban) puan ortalamaları ile benlik saygısı arasındaki korelasyonlar istatistiksel olarak oldukça pozitif yönde anlamlı bulunmuştur ($p = 0.012$) (138). Bir diğer araştırmada ise farklı uyruklardan bireyler değerlendirilmiş ve akran zorbalığı (kurban) düzeyi ile benlik saygısı düzeyi arasında orta düzeyde, negatif (ters) yönde ve anlamlı bir ilişki ($r = -.407$) bulunmuştur ($p < 0.05$). Çalışmanın sonucuna göre akran zorbalığına maruz kalma (kurban olma) düzeyi benlik saygısı düzeyini azalttığı belirtilmiştir (142). Yaptığımız araştırmada ise, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları ile Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düşük düzeyde pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır ($r = 0.299$) (Tablo 4.4). Bu bulgular değerlendirildiğinde, literatürde farklı sonuçlar görülürken, bizim araştırmamızın sonucuna göre akran zorbalığına kurban olma durumunun artması ile benlik saygısının arttığı düşünülmektedir. Literatürde farklı sonuç elde edilmesinin nedeni olarak etnik köken ve örneklem grubunda bulunan bireylerin yaşlarının farklı olması sayılabilir. Benzer köken ve yaş grupları seçildiğinde sonuçların benzer çıkacağı düşünülmektedir. Ayrıca, benlik saygısını artırmak adına Benlik Saygısı Geliştirme Programı'nın yürütülmesi akran zorbalığına maruz kalma durumunu azaltabilir.

Diyarbakır'da çeşitli sosyoekonomik düzeylere ait 6 ilköğretim okulunda öğrenim görmeye devam eden ve yaşları 11-18 arasında olan 403'ü kız, 411'i erkek toplam 814 öğrencinin katıldığı bir araştırmada, benlik saygısı değişkeninin akran zorbalığının meydana gelmesi arasındaki ilişkisi incelendiğinde, akran zorbalığı gösterme alt boyutları ile benlik saygısı arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır (143). Bir başka araştırmada

ise, Eşyalara Saldırı alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuş ve bireylerin benlik saygıları yükseldikçe eşyalara saldırının azaldığı bildirilmiştir (140). Bizim araştırmamızın sonucuna göre ise, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları ile Korkutma Sindirme (Kurban), Korkutma Sindirme (Zorba), Açık Saldırı (Kurban), Açık Saldırı (Zorba), Alay (Kurban), Alay (Zorba), İlişkisel Saldırı (Kurban), İlişkisel Saldırı (Zorba), Kişisel Eşyalara Saldırı (Kurban), Kişisel Eşyalara Saldırı (Zorba) puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı düşük düzeyde pozitif yönlü ilişkiler görülmektedir (Tablo 4.4). Bu bulgu literatür ile farklılık göstermektedir. Büyüme-gelişme döneminde bulunan bireylerde davranış şekillenmesinin aile temelli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, farklı aile yapılarının kişinin benlik saygısını farklılaştıracağı ve buna bağlı olarak da zorbalık durumunun ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, ulusal aile temelli destek programları ile adölesanların zorbalık davranışlarını azaltabileceği öngörülmektedir.

Ortaokul öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırma bulguları değerlendirildiğinde, benlik saygısı arttıkça zorbalığın arttığı görülmüştür (138). Bir diğer çalışmaya ise, 6 ve 7. sınıfta okuyan 200 öğrenci dâhil edilmiş ve benlik saygısı yüksek olan öğrencilerin zorbalık davranışını gösterme eğilimlerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur (56). Çalışmamızın bulguları değerlendirildiğinde ise, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre yüksek benlik saygısı ve orta benlik saygısı grupları arasında Akran Zorbalığı Ölçeği puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$) (Tablo 4.5). Buna göre Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre orta benlik saygısı grubundaki kişilerin Akran Zorbalığı Ölçeği puanları, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre yüksek benlik saygısı grubundaki kişilerden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha fazladır. Bizim çalışmamız ile farklılık gösteren bu sonuç doğrultusunda, benlik saygısı düzeyinin arttıkça akran zorbalığı durumunun azaldığı söylenebilir. Benlik saygısı düzeyinin yüksek olması bireyin kendini tanıma, sağlıklı ilişki kurabilme gibi özelliklerini daha iyi geliştirilebilmesini sağladığından, kişilerin zorbalık kurbanı olma ihtimalinin azalmasını da sağlamaktadır. Bunun sonucunda bireyin mağduriyet yaşama olasılığının azalması, benlik saygısının artmasına katkıda bulunabilir.

Yapılan bir araştırmaya göre, akranları tarafından fiziksel, sözel ve cinsel zorbalığa maruz kalma, dışlanma ve eşyalarının zarar görmesi gibi durumların artması ile bireylerin benlik saygılarının azaldığı saptanmıştır (140). Bu sonuç doğrultusunda kişilerin kendilerini değersiz ve yetersiz hissetmesi ile birlikte özgüvenlerinin düşük olması sonucu zorba davranışlarda bulunabileceği ve mağdur kişilerin benlik saygısı

düzeının etkilenebileceği düşünölmektedir. Araştırmamız sonucunda ise, zorbalığa uğrayan kişilerin Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları zorbalığa uğramayan kişilerden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha fazladır (Tablo 4.6). Adölesan dönem; fiziksel, psikolojik ve sosyal değişimlerin hızlı olması ile karakterizedir. Bu nedenle örneklem içerisinde bulunan adölesanların gerek fiziksel, gerek psikolojik, gerekse de sosyal durumlarının farklı olması nedeni ile farklı sonuçlar görölebilir. Okul dönemi içerisinde adölesanların fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan desteklenmesi ile zorbalık durumu (zorba-kurban) en aza indirilecektir.

Yaptığımız araştırmada, zorbalık uygulayan ve uygulamayan kişiler arasında Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$) (Tablo 4.6). Zorbalık uygulayan kişilerin Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarının zorbalık uygulamayan kişilerden istatistiksel olarak anlamlı derecede daha fazla olduğu görölmüşür. Artan yaşla birlikte büyüme durumu adölesanların kendini daha iyi tanıyarak kabullenip olgunlaşmasını sağlamaktadır. Bu nedenle adölesanlarda benlik saygısı düzeının daha fazla olması ve böylelikle zorbalık yapma eğiliminin az olması beklenirken bizim çalışmamızda daha düşük bulunmuştur. Yapılan araştırmalarda farklı sonuçların ortaya çıkması, öğrencilerin farklı bölgelerde yaşaması, farklı yaş gruplarında olması ve fiziksel değişimlerinin hızlı olması nedeniyle olabilir.

Benlik saygısı, yaşam boyu süren bir gelişim sürecinin ürünüdür (144). Bir kişinin değerinin tam anlamıyla değerlendirilmesini sağlayan ve refah halinin temel bir bileşeni olarak kabul edilebilir. Bu bakış açısıyla, benlik saygısı, bir kişinin gelişimsel yörüngelerinin belirli yönlerini etkinleştirebilen veya engelleyebilen temel bir durumdur; düşük düzeylerde benlik saygısı akran zorbalığına ve zihinsel sağlık sorunlarına karşı savunmasızlığı artırmaktadır (145). Araştırmamızın sonucuna göre, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre yüksek benlik saygısı ve orta benlik saygısı grupları arasında Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban), Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Zorba) ve alt boyutları puanları bakımından istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0.05$) (Tablo 4.7). Buna göre Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre orta benlik saygısı grubundaki kişilerin Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Kurban), Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (Zorba) ve alt boyutları puanları, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puanlarına göre yüksek benlik saygısı grubundaki kişilerden istatistiksel olarak önemli derecede daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, literatür ile benzerlik göstermektedir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Adölesanlarda akran zorbalığı ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi saptamak amacıyla yapılan bu araştırmadan aşağıdaki sonuçlar bulunmuştur.

- Zorbalık davranışı seviyesinin artması benlik saygısının yüksek olduğu durumlarda arttığı görülmüştür.
- Zorbalığa maruz kalan bireylerin zorbalığa maruz kalmayan bireylere kıyasla, fiziksel, zihinsel sağlıkla ilgili sorunlar yaşama olasılıkları daha yüksek olduğu bulunmuştur.
- Akran zorbalığına kurban olma durumunun artması ile benlik saygısının arttığı düşünülmektedir.

Bu sonuçlar doğrultusunda;

- Benlik saygısını arttırmak adına Benlik Saygısı Geliştirme Programının yürütülmesi akran zorbalığına maruz kalma durumunu azaltabilir.
- Daha sağlıklı bir toplum için; ulusal aile temelli destek programları ile adölesanların zorbalık davranışlarını azaltabileceği öngörülmektedir.
- Okul dönemi içerisinde adölesanların fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan desteklenmesi ile zorbalık durumu en aza indirilecektir.
- Okul sağlığı hemşireleri; plan program çerçevesinde adölesanlara davranışlarını olumlu yönde etkilemeye yönelik eğitimler vermelidir ve akran zorbalığını önleme yolunda çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Cüceloğlu D. *İnsan ve Davranışı*, 40. Basım. İstanbul, Remzi Kitap Evi, 2021: 608.
2. Özyaman S. Ergenlik Dönemindeki Çocukların Sürekli Öfke Düzeyleri, Öfke İfade Stilleri ve Saldırganlık Seviyeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, 2021.
3. Şimşek H, Çöplü F. Lise öğrencilerinin riskli davranışlar gösterme düzeyleri ile okula bağlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2021, 1(4): 18-30.
4. Çüm B, Çüm S. Öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma sıklıkları ile cinsiyetleri, okulu/dersleri asma ve okula geç kalma davranışları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2022, 24(2): 352-62.
5. Ayas T, Pişkin M. Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği ergen formu. *Akademik Bakış Dergisi* 2015, 50: 316-24.
6. Özbey H, Başdaş Ö. Ergenlerde Zorbalık ve Siber Zorbalığı Etkileyen Faktörler. *Yobü Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2022, 3(2): 106-16.
7. Süner AF, Alpay EE, Ünal B. Akran zorbalığına kısa bir bakış: Birinci basamak sağlık çalışanlarına tavsiyeler. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 2021, 30(6): 444-50.
8. Çevik B. *Gerçek Tanıklarla Akran Zorbalığı*, 1. Baskı. İstanbul, Sola Unitas Yayınevi, 2021: 160.
9. Çelik M. 10-15 Yaş Grubundaki Çocuklarda Dijital Oyun Bağımlılığı ile Akran Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, 2021.
10. Schacter HL, Juvonen J. Dynamic changes in peer victimization and adjustment across middle school: Does friends' victimization alleviate distress? *Child Development* 2019, 90(5): 1738-53.

11. Akıncı T, Süzük E. Lise öğrencilerinin akran zorbalığına maruz kalma düzeylerini yordayan değişkenlerin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2022, 22 (1): 62-79.
12. Kahriman İ, Polat S. Adölesanlarda aileden ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi* 2003, 6(2): 13-24.
13. Esen TÇ. Akran Zorbalığı. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi* 2020, 14(2): 101.
14. Pişkin M. Akran Zorbalığı Olgusunun İlköğretim Öğrencileri Arasındaki Yaygınlığının İncelenmesi. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler. Uluslararası Katılımlı Sempozyumu. İstanbul, 2006: 28–31.
15. Toraman AU, Dağhan Ş, Ökkeş K. Akran zorbalığını önlemede okul tabanlı müdahale programları: Sistemantik derleme. *Humanistic Perspective* 2021, 3(2): 359-99.
16. Ertuğrul T, Gümüş G. Türkiye'de akran zorbalığının ergenler arasında yaygınlığının incelenmesi: Bir meta analiz çalışması. *Trakya Eğitim Dergisi* 2022, 12 (3): 1673-82.
17. Yılmaz K. Ergenlik Dönemindeki Bireylerin Algıladıkları Ebeveyn Tutumları Üzerinden Toplumsal Cinsiyet Roller ve Şiddete Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, 2021.
18. Gümüş G. Ergenlerde Kendilik Algısı ve Kimlik Gelişimi Süreçlerinin Akran Zorbalığı ile İlişkisi: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, 2020.
19. Parman T. *Ergenlik ya da Merhaba Hüzün*, 1. Baskı. İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2021: 144.
20. Ateşpolat Y, Yıldız Bıçakçı M. Ergenlerin akran ilişki ve akran zorbalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 2020, 7(10): 1-13.

21. Ünal N. Akran Zorbalığı ile Ergenlerin Algıladıkları Aile İşlevselliğinin İncelenmesi: Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Programı. Yüksek lisans tezi, Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2019.
22. Özmen FH. Son Ergenlik Döneminde Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Aleksitimi Arasındaki İlişkide Anksiyetenin Aracı Etkisi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Işık Üniversitesi, 2022.
23. Tunçel TB. Türkiye’de Ergenlik Dönemi Bireylerde İhmal ve Cinsel İstismara Yönelik Yapılan Araştırmaların Doküman Analizi: Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi, 2021.
24. Subaşı D, Özçelik AÖ. Ergenlerin algıladıkları anne baba tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2019, 7(1): 25-47.
25. Kulaksızoğlu A. *Ergenlik Psikolojisi*, 21. Baskı. İstanbul, Remzi Kitabevi, 2019: 304.
26. Özbey H. Ergenler İçin Zorbalık ve Siber Zorbalık Ölçeği (BCS-A): Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, 2019.
27. Akşit S, Koç F. Ergenlik döneminde fiziksel büyüme ve gelişme. *Türkiye Klinikleri Çocuk Psikiyatrisi* 2018, 4(2): 1-6.
28. Şafak SÖ. Ergenlerde Akran Etkisine Direnme: Türkçe Uyarlaması, Bağlanma ve Reddedilme Duyarlılığıyla İlişkisi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, 2019.
29. Çoban AE. Türkiye’de ergenlerin duygusal özerkliklerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim* 2013, 38(169): 357-71.
30. Uysal H, Dinçer Ç. Okul öncesi dönemde akran zorbalığı. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi* 2012, 5(4): 468-83.

31. Avşar F, Alkaya SA. Akran zorbalığının önlenmesinde okul sağlığı hemşiresinin rolü. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi* 2018, 5(1): 78-84.
32. Gülen B. İlkokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Anksiyete Duyarlılığı İlişkisinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Mersin: Çağ Üniversitesi, 2022.
33. Karadeniz E. 6-18 Yaş Arası Çocuğu Olan Annelerin Akran Zorbalığı Hakkında Bilgi ve Tutumunun Değerlendirilmesi. Aile Hekimliği Kliniği. Tıpta uzmanlık tezi, İstanbul: Sağlık Bilimleri Üniversitesi, 2022.
34. Lee SST, Wong DSW. School, parents, and peer factors in relation to Hong Kong students' bullying. *Int J Adolesc Youth* 2009, 15(3): 217–33.
35. Yavaş H. Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Davranışları ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Psikolojik Sağlamlık ve Benlik Saygısının Aracı Rolü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021.
36. Pişkin M. Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 2002, 2(2): 531–62.
37. Gökaya F, Tekinsav SS. Akran zorbalığının ortaokul öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2020, 35(1): 40-54.
38. Seçer İ. Akran Zorbalığına Uğrayan Ergenlerin Mağduriyet Algılamaları ve Kullandıkları Başa Çıkma Stratejilerine Grupla Psikolojik Danışmanın Etkisinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Doktora tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2014.
39. Pinar H. Akran Zorbalığına Maruz Kalan Ergenlerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişki. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2020.
40. Karataş H. İlköğretim Okullarında Zorbalığa Yönelik Geliştirilen Programın Etkisinin İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları

Hemşireliği Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.

41. Baş E. Ortaöğretimde Akran Zorbalığı, Zorba/Mağdur Olmayı Etkileyen Kişisel ve Çevresel Unsurlar-Samsun Örneği. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Disiplinlerarası Çevre Sağlığı Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Sinop: Sinop Üniversitesi, 2021.
42. Koç Z. Çocuklar ve ergenlerde okul zorbalığının toplumsal nedenleri. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi* 2007, 12: 32–7.
43. Bennett S, Farrington DP, Huesmann R. Explaining gender differences in crime and violence: The importance of social cognitive skills. *Aggression and Violent Behavior* 2005, 10(3): 263–88.
44. Yalçın Ö, Erdoğan A. Şiddet ve agresyonun nörobiyolojik, psikososyal ve çevresel nedenleri. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2013, 5(4): 388-419.
45. Dölek N. Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması ve Bir Önleyici Program Modeli. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2002.
46. Saldıraner M. Ortaokul Yöneticilerinin Bakış Açısından Okullarındaki Akran Zorbalığının İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Mersin: Mersin Üniversitesi, 2019.
47. Özeren GS. Aile işlevselliğine, bağlanmaya ve evlilik beklentilerine ilişkin kadınlar ve erkeklerin değerlendirmeleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2021, 9(115): 155-65.
48. Özyürek A, Gümüş H, Özbatak ME. İlkokul ve ortaokullarda risk göstergeleri ve müdahale yaklaşımlarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2015, 1: 77-88.
49. Tanas TH. Liselerde Akran Zorbalığının Yaygınlığı ve Mağdurların Sosyal Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2019.

50. Kılıç S. Akran İstismarının İlköğretim Öğrencilerinin Okul İklimi Algıları Üzerindeki Etkisi (Esenyurt İlçesi Örneği). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, İstanbul: Beykent Üniversitesi, 2010.
51. Hilooğlu S. İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbaca Davranışlarını Yordamada Sosyal Beceri ve Yaşam Doyumunun Rolü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, 2009.
52. Tezcan T. *Liseli Gençler ve Akran Zorbalığı*. İstanbul Örneği, 1. Baskı. İstanbul, Genç Hayat Yayınları, 2015: 96.
53. Swearer SM, Hymel S. Understanding the psychology of bullying: Moving toward a social-ecological diathesis-stress model. *The Am Psych*. 2015, 70(4): 344-53.
54. Alkan H. Lise Öğrencilerinin Sosyal Başarı Hedefleri ve Akran Zorbalığı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2019.
55. Boulton MJ, Underwood K. Bully/victim problems among middle school children. *Br J Educ Psychol* 1992, 62: 73-87.
56. Keskin T. İlköğretim Okullarındaki Öğrencilerin Akran Zorbalığının Benlik Saygısıyla İlişkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adli Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi, 2010.
57. Tura G. Akran zorbalığına maruz kalmayı yordayan özellikler. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2008.
58. Cowie H, Colliety P. Who cares about the bullies? *Pastor Care Educ* 2016, 34(1): 24–33.
59. Thomas HJ, Connor JP, Baguley CM, Scott AG. Two sides to the story: Adolescent and parent views on harmful intention in defining school bullying. *Aggress Behav* 2016, 43(4): 352-63.

60. Hesapçıoğlu ST, Yeşilova H. Lise öğrencilerinin zorbalığa ve zorbalara ilişkin duyguları, düşünceleri ve tutumları. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2015, 16(4): 284-93.
61. Yaban EH, Sayıl M, KındapTepe Y. Erkek ergenlerde anne babadan algılanan destek ile akran zorbalığı arasındaki ilişkide arkadaşlık niteliğinin rolü. *Türk Psikoloji Dergisi* 2013, 28: 20-32.
62. Özen DS, Aktan T. Bağlanma ve zorbalık sisteminde yer alma: Basa çıkma stratejilerinin aracı rolü. *Türk Psikoloji Dergisi* 2010, 25(65): 101.
63. Solberg ME, Olweus D, Endresen IM. Bullies and victims at school: are they the same pupils? *Br J Educ Psychol* 2007, 77: 441–64.
64. Juvonen J, Graham S. Bullying in schools: The power of bullies and the plight of victims. *Annu Rev Psychol* 2014, 65(1): 159–85.
65. Kurt, Z. İlköğretim 3, 4 ve 5. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı ve sosyal beceri arasındaki ilişkiyi etkileyen ve bu ilişkiye eşlik eden faktörler ile birlikte incelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Işık Üniversitesi, 2019.
66. Pekel N. Akran Zorbalığı Grupları Arasında Sosyometrik Statü, Yalnızlık ve Akademik Başarı Durumlarının İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2004.
67. Boulton M, Smith P. Bully/victim problems in middle-school children: Stability, self-perceived competence, peer perceptions and peer acceptance. *Br J Dev Psychol* 1994, 12: 315–29.
68. Houghton SJ, Nathan E, Taylor M. Zorbalık yapmak ya da yapmamak, mesele bu değil: Batı Avustralyalı ilk ergenler itibar arayışında. *Ergen Araştırmaları Dergisi* 2012, 27 (4): 498-522.
69. Salmivalli C. Zorbalıkta katılımcı rolleri: Müdahalelerde akran görgü tanıkları nasıl kullanılabilir? *Teoriden uygulamaya* 2014, 53 (4): 286-92.
70. Bozan K, Evgin D, Gördeles BN. Erken Adölesan Dönemdeki Akran Zorbalığının Aile İşlevleri ve Çocuğun Davranışları ile İlişkisinin Belirlenmesi.

Fen Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2018.

71. Çetinler NT. Ortaokul Öğrencilerinin Okulda Akran Zorbalığına Başvurma ve Zorbalık Görme Düzeyleri (Çanakkale İli Örneği) Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 2021.
72. Yelboğa N, Koçak O. Ergenlerde akran zorbalığını yorda bazı vurgulayıcı zorba ve beğenilerini beğenmesi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 2019, 13 (19): 2286-320.
73. Dolgun G. Akran zorbalığını önlemede hemşirenin rolü. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi* 2018, 5 (1): 95-101.
74. Kumpulainen K, Rasanen, E, Henttonen I. Children Involved in bullying: Psychological Disturbance and the Persistence of the Involvement. *Child Abuse Negl* 1999, 23: 1253-62.
75. Çitemel N. Çözüm Odaklı Kısa Süreli Grupla Psikolojik Danışmanın Lise Öğrencilerinin Akran Zorbalığına Etkisi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Doktora tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2014.
76. Şahin MM. Ergenlerin Akran Zorbalığı Algıları ile Öğretmenlerin Akran Zorbalığına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2021.
77. İlgül B. Akran Zorbalığı ile Empatik Eğilim, Olumlu Sosyal Davranışlar ve Saldırgan Davranışlar Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Maltepe Üniversitesi, 2022.
78. Kocuk M. İlkokul öğrencileri arasındaki akran zorbalığına ilişkin öğretmen görüşleri. *International Journal of Trends And Developments In Education* 2022, 2(1): 84-105.
79. Çankaya İ. İlköğretimde akran zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2011, 24: 81-92.

80. Tuğran AZ, Dost MT. Lise öğrencilerinde ebeveyn tutumu ve temel psikolojik ihtiyaçlar ile zorbalık statüleri arasındaki ilişkiler. *Eğitim ve Bilim* 2022, 47:209.
81. Ergün N. (2015). Erken Ergenlerde Okul, Aile ve Demografik Değişkenlere Göre Akran Zorbalığının İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2015.
82. Burnukara P, Uçanok Z. İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: Gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları. *Türk Psikoloji Yazıları* 2012, 15: 68-82.
83. Güven F. Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Yapmaları ile Zorbalığa Maruz Kalmalarının Cinsiyet, Anne Baba Eğitimi, Sosyoekonomik Düzey ve Empati Eğilimi Açısından İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Mersin: Toros Üniversitesi, 2015.
84. Juvonen J, Graham S, Schuster MA. Bullying among young adolescents: The strong, The weak and the troubled, *Pediatrics* 2003, 112: 1231-37.
85. Pişkin M. (2002). School bullying: Definition, types, related factors and the measures to be taken. *Journal of Educational Sciences in Theory and Practice* 2002, 2(2): 531-62.
86. Öz AD. Ortaokul Öğrencilerinin Algıladıkları Aile Tutumları ile Akran Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi, 2019.
87. Hodges, EVE, Perry DG. Personal and interpersonal antecedents and consequences of victimization by peers. *Pers Soc Psychol Bull*, 1999, 76(4): 677-85.
88. Öztuna A. Dokuzuncu ve Onuncu Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı Göstermenin ve Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Psikolojik Belirtilerle İlişkisi. Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilim Dalı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2018.

89. Külcü PD. 2015 ocuklarda Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısının İncelenmesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Mersin: Mersin niversitesi, 2015.
90. Çevik GB, elikkaleli . Ergenlerin arkadaş bağlılığı ve internet bağımlılığının cinsiyet, ebeveyn tutumu ve anne baba eğitim düzeylerine göre incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2010, 19 (3): 225-40.
91. Nawaz S, Gilani N. Relationship of parental and peer attachment bonds with career decision-making self-efficacy among adolescents and postadolescents. *J Behav Sci* 2011, 21(1): 33.
92. Köse N. Ergenlerde akran ilişkilerinin mutluluk düzeyine etkisi. *İnn Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 2015, 2: 1-6.
93. Akdağ ST. Ergenlerin Bağlanma Stilleri ile Ebeveynlerin Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişki. Tıp Fakltesi, ocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Anabilim Dalı. Uzmanlık tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi, 2011.
94. Baumgartner SE, Sumter SR, Peter J, Valkenburg PM. Sexual selfpresentation on social network sites: Who does it and how is it perceived? *Comput Human Behav*, 2015, 50: 91–100.
95. Buhrmester D. Intimacy of friendship, interpersonal competence, and adjustment during preadolescence and adolescence. *Child dev* 1990, 61(4): 1101-11.
96. Keleş S, Avcı R. Ortaokul ğrencileri için zorbalığa yönelik tutum leği geliştirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 2020, 54: 415-34.
97. nal mış M, Şahin R. Şiddete Yönelik Tutum ve Okul Zorbalığı. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi* 2012, 1(1): 63-71.
98. Yıldırım A. Spor Lisesinde ğrenim Gören ğrencilerin Zorbalık Eğilimleri ve Zorbalık ile Baş Etmede Sporun Rolü. (Aydın İli rneği). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, 2022.

99. Özbilen FM, Canbulat T, Soylu Y. Okul zorbalığı ve sınıf içi istenmeyen davranışlara ilişkin öğretmen tutumlarının değerlendirilmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal* 2017, 7(47): 1-15.
100. Kale M, Demir S. Olumlu davranış geliştirme etkinlik programının, öğrencilerin zorbalık davranışlarını azaltmadaki etkisinin incelenmesi. *Tubav Bilim Dergisi* 2020, 13(2): 47-57.
101. Wójcik M, Helka AM. Meeting the needs of young adolescents: abbl anti-bullying program during middle school transition. *Psychol Rep.* 2019, 122(3): 1043-067.
102. Erk AB. *Akran zorbalığı, okullarda akran zorbalığını önleme çalışmaları ve zorbalık döngüsündeki çocuklar için uygulamalar*. 1. Baskı. Kıbrıs: Ekinoks Yayınevi, 2019: 13-21.
103. Grassetti SN, Hubbard JA, Docimo MA, Bookhout MK, Swift LE, Gawrysiak MJ. Parental advice to preadolescent bystanders about how to intervene during bullying differs by form of bullying. *Social Dev* 2020, 29(1): 290-302.
104. Aslan E. Riskli Sağlık Davranışlarının ve Uyku Problemlerinin Akran Zorbalığını Açıklayıcı Roller. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı. Yüksek lisans tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi, 2020.
105. Kurtça TT, Çağlar EE, Özcan YS. Akran Zorbalığı ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu Arasındaki İlişkinin Gözden Geçirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 2020, 28(2): 584-95.
106. Gök F, Cenkseven FÖ. Lise Öğrencilerinde akran zorbalığına maruz kalma: Temel psikolojik ihtiyaçlar ve anne-babaya duygusal erişilebilirlik. *Mersin University Journal of The Faculty of Education* 2018, 14(2): 635-52.
107. Güneş H. Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanısı Almış Bireylerde Ana Baba Tutumu ve Benlik Saygısı Düzeyleri ile Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanısı Almamış Bireylerde Ana Baba Tutumu ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Karşılaştırılması. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, 2022.

108. aplı B. İlkokul Öğrencilerinde Saldırganlık ve Benlik Saygısının Belirlenmesi. Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Kıbrıs: Doğu Akdeniz Üniversitesi, 2019.
109. Mann M, Clemens MHH, Herman PS. Self-Esteem in a broad spectrum approach for mental health promotion. *Health Educ Res* 2004, 19(4): 357-72.
110. Macar F. Genç Ergenlerde Obezite, Akran Zorbalığı ve Algılanan Sosyal Desteğin Benlik Saygısıyla İlişkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi, 2013.
111. Chao RC, Vidacovich C, Green KE. Analysis of the Rosenberg self-esteem scale with African Americans. *Psychological Assessment*, 2017, 29(3): 329–42.
112. Evren, K. İlköğretim 6. 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygıları ile Matematik Kaygıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 2016, 6(10): 158.
113. Germeijs SV, Colpin H, Verschueren K. Academic self-concept in high school: predictors and effects on adjustment in higher education. *Scand J Psychol* 2011, 52: 586-94.
114. Aydın Ç. Madde Bağımlısı Tanısı Almış 18-25 Yaş Arası Çocuğu Olan Ebeveynlerin Depresyon, Benlik Saygısı ve Psikolojik Dayanıklılıklarının İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Mersin: Çağ Üniversitesi, 2022.
115. Kural R. Lise Öğrencilerinde Sağlıklı Beslenme Takıntısı ile Benlik Saygısı İlişkisi. Tıp Fakóltesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı. Uzmanlık tezi, Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi, 2022.
116. Celasin NŞ, Sevinç HY. Adölesanların Spor Yapma Alışkanlığının Benlik Algısı, Benlik Saygısı ve Yaşam Kalitesine Etkisi. *Türkiye Diyabet ve Obezite Dergisi* 2022, 6(2): 159-68.
117. Özyürek A, Gümüş H, Çalışkan K, Şirin T, Gerçek H. İlkokul Öğrencilerinin Benlik Kavramının İncelenmesi. *Journal of Humanities and Tourism Research* 2020, 10(1): 1-13.

118. Vatansever ZA. Ergenlerde Siber Zorbalığa Maruz Kalma Düzeyleri Açısından Benlik Saygısı, Narsisizm ve Empatik Öfkenin Siber Zorbalığa Maruz Bırakma Üzerindeki Etkisi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2021.
119. Demir K, Küçük S. Akran zorbalığı önleme ve müdahale programlarında güncel yaklaşımlar ve hemşirelik rolleri. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi* 2020, 3(2): 87-102.
120. Meral B, Çağlar S. Siber Zorbalık. Çocuklarda Zorbalığın Yeni Dönemi ve Hemşirelik Yaklaşımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi* 2021, 14(3): 261-7.
121. Salmivalli C, Peets K. Bullying and victimization. In K. Rubin, W. Bukowski, B. Laursen (Eds.), *Handbook of Peer Interactions, Relationships, and Groups*. New York, NY: Guilford Press 2018.
122. National American School Nurses (NASN). Bullying Prevention in Schools. <http://www.nasn.org> Son Erişim Tarihi: 15 Nisan 2023.
123. Oliveira FF, Votre SJ. Bullying in physical education classes. *Movimento (Porto Alegre)* 2006, 12: 173-97.
124. Milan CG. Bullying: discussão sobre atitudes escolares. In: III CELLI Colóquio de Estudos Linguísticos e Literários: Anais; Maringá, Brazil. *Maringá: CELLI* 2007, 2009: 221-29.
125. National Center for Education Statistics. Bullying at School and Electronic Bullying. Condition of Education. U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences 2022.
126. Usman I. Kepribadian, komunikasi, kelompok teman sebaya, iklim sekolah dan perilaku. *Jurnal Humanitas* 2013, 10(1): 50–60.
127. Rosenberg M. *Conceiving the Self*. New York: Basic Books 1979.
128. Grills AE, Ollendick TH. Peer victimization, global self-worth, and anxiety in middle school children. *J Clin Child Adolesc Psychol* 2002, 31: 59–68.

129. Sharp S. Self-esteem, response style, and victimization: Possible ways of preventing victimization through parenting and school based training programs. *Sch Psychol Int* 1996, 17: 347–57.
130. Andreou E. Bully/victim problems and their association whit psychological construct in 8- to 12- year-old Greek school children. *Agress Behav* 2000, 26: 49-56.
131. Kandemir M, Özbay Y. Sınıf içinde algılanan empatik atmosfer ile benlik saygısı arasındaki etkileşimin zorbalıkla ilişkisi. *Elementary Education Online* 2009, 8(2): 322-33.
132. Olweus D. Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. *J. Child Psychol. Psychiatry* 1994, 35: 1171–90.
133. Craig WM, Pepler DJ. Peer Process in Bullying and Victimization: An observational Study. *Except. Educ. Canada* 1995, 5: 81–95.
134. Wang J, Iannotti RJ, Nansel T. School Bullying Among Adolescents in the United States: Physical, Verbal, Relational, and Cyber. *J. Adolesc. Health* 2009, 45: 368–75.
135. Fekkes M, Pijpers FIM, Fredriks AM, Vogels T, Verloove-Vanhorick SP. Do bullied children get Ill, or do Ill children get bullied? A prospective cohort study on the relationship between bullying and health-related symptoms. *Pediatrics* 2006, 117: 1568–74.
136. Reijntjes A, Kamphuis JH, Prinzie P, Telch M. Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abus. Negl* 2010, 34: 244–52.
137. Gini G, Pozzoli T. Bullied Children and Psychosomatic Problems: A Meta-Analysis. *Pediatrics* 2013, 132: 720–9.
138. Külçü DP, Çetin H. Çocuklarda akran zorbalığı ve benlik saygısının incelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi* 2015, 5(2): 261-74.
139. Ayaz SA, Avşar F. Okul çağı çocuklarının akran zorbalığı durumları ile atılganlık düzeyleri ve ilişkili faktörlerin incelenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi* 2017, 14 (3): 185-91.

140. Erkan Z. 9-12 Yaş Arasında Okul Rehberlik Birimine Başvuran Öğrencilerin Kaygı Düzeyleri ve Benlik Saygılarının Akran Zorbalığına Uğrama Sıklığı Açısından İncelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Üsküdar Üniversitesi, 2017.
141. Acar T. Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Psikolojik Belirtiler. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2009.
142. Atamtürk MS. Türk ve Suriyeli Çocuklarda Benlik Saygısı, Akran Zorbalığı ve Sosyal Destek. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi, 2019.
143. Atalay A. Akran Zorbalığı Gösterme ve Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Cinsiyet, Yaş, Sosyoekonomik Düzey, Anne-Baba Tutumları, Arkadaş İlişkileri ve Benlik Saygısı ile İlişkisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek lisans tezi, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, 2010.
144. Mroczek DK, Little TD. *Handbook of Personality Development*. New York: Psychology Press 2014.
145. Ybrandt H, Armelius K. Peer aggression and mental health problems: Self-esteem as a mediator. *Sch Psychol Int* 2010, 31(2): 146–63.
146. Çağırgan Z. Ergenlerde akran zorbalığı, psikolojik belirtileri ve zorbalıkla baş etme tutumlarının incelenmesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi, İstanbul: Haliç Üniversitesi, 2014.

EK-2. Kişisel Bilgi Formu

Bu çalışma ile adölesan bireylerin akran zorbalığı ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmaya katılmak veya katılmamak gönüllülük esasına bağlıdır. Vereceğiniz bilgiler sadece araştırma amaçlı kullanılacak olup, gönüllülerin kimliği ile ilgili kayıtlar gizli tutulacaktır. Elde edilen veriler bilimsel amaçlı olarak topluca değerlendirilecektir. Lütfen formu dikkatlice okuyarak eksik soru bırakmadan doldurunuz. Araştırmaya katkınızdan dolayı teşekkür ederim.

Havva Ağırağaç
Yüksek Lisans Öğrencisi

Bu bölümde kişisel bilgiler istenmektedir. Lütfen size en uygun olan seçeneği (x) işareti koyarak işaretleyiniz.

1. Yaşınız :
2. Cinsiyetiniz: a. Kadın () b. Erkek ()
3. Sınıfınız : a 9 () b. 10 () c. 11 () d. 12 ()
4. Siz dahil evde kaç kardeşiniz ?
5. Anne ve babanızın yaşama durumu: () Her ikisi de sağ () Anne sağ () Baba sağ
6. Annenizin eğitim durumunu belirtiniz?
() Okur-yazar
() Okur-yazar değil
() İlkokul mezunu
() Ortaokul mezunu
() Lise mezunu
() Üniversite
7. Babanızın eğitim durumunu belirtiniz?
() Okur-yazar
() Okur-yazar değil
() ilkokul mezunu
() Ortaokul mezunu

☐ Lise mezunu

☐ Üniversite

8. Ailenizin tipi: ☐ çekirdek aile ☐ geniş aile ☐ geleneksel aile ☐ parçalanmış aile

9. Okul Türünüz: a. Çok Programlı Anadolu Lisesi(☐) b. Anadolu İmam Hatip Lisesi (☐)

10. Ailenizin ekonomik durumunu nasıl tanımlarsınız?

☐ Kötü ☐ Orta ☐ İyi

11. Okuldaki başarı durumunuz size göre nasıldır?

☐ çok iyi

☐ iyi

☐ orta

☐ kötü

12. Kendinizi okulda ne kadar güvende hissediyorsunuz?

☐ çok

☐ orta düzey

☐ çok az

☐ hiç

☐ bilmiyorum

13. Okulda arkadaşlarınızla ilişkileriniz nasıldır?

☐ İyi ☐ Orta ☐ Kötü

14. Çoğu arkadaşlarınızın bazı yönlerden sizden daha iyi olduğunu düşünüyor musunuz?

☐ Evet ☐ Hayır

15. Size göre zorbalık nedir? (Belirtiniz) 1) Kötü söz, davranış sergilemek.....2) Şiddet, tehdit, alay 3) Baskı kurmak 4) Birine istemediği bir şeyi zorla yaptırmak.....

16. Zorbalığa hiç maruz kaldınız mı? (Belirtiniz) Evet.....Hayır.....

17. Zorbalık yaptınız mı? (Belirtiniz) Evet.....Hayır.....

EK-3 Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği

EK 2: Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği								
A.Z.B.Ö.								
	Hiçbir zaman Bir kere Birden fazla				Hiçbir zaman Bir kere Birden fazla			
1.a. Beni çeşitli vurucu ve kırıcı aletlerle tehdit ederler.	0	1	2	1.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	
2.a. Beni o kadar korkuturlar ki onlardan uzak durarım.	0	1	2	2.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	
3.a. Bana çirkin saldırılarda bulunurlar.	0	1	2	3.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	
4.a. Okula giderken ya da okuldan dönerken beni rahatsız ederler.	0	1	2	4.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	
5.a. Üstümü başımı kirletirler.	0	1	2	5.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	
6.a. Grup halinde üstüme gelip beni rahatsız ederler.	0	1	2	6.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	
7.a. Bana yumruk atarlar.	0	1	2	7.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	
8.a. Görünüşümle alay ederler.	0	1	2	8.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	
9.a. Herhangi bir nedenden dolayı benimle alay ederler.	0	1	2	9.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	
10.a. Bana "gerzek" ya da "salak" benzeri sözler söylerler.	0	1	2	10.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	
11.a. Konuşma biçimimle alay ederler.	0	1	2	11.b. Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?	0	1	2	